

Deltaplan

Enige dagen geleden verscheen *Het Deltaplan in het licht van de laatste ontwikkelingen*, een uitgave van Rijkswaterstaat waarin wordt nagegaan of het oude Deltaplan eventueel aan gewijzigde gezichtspunten moet worden aangepast. De laatste jaren is er om deze waterstaatswerken veel te doen geweest. In Zierikzee en Ierseke ontstonden actiegroepen die, vnl. met steun van een in Veere gevormde studiegroep, zich hardnekkig verzetten tegen één groot onderdeel van het Deltaplan: de afsluiting van de Oosterschelde. Deze groepen maken zich o.a. zorgen over het bijzondere milieu van de Oosterschelde, dat door het inlaten van erg vervuild rivierwater, na afsluiting verwoest dreigt te worden.

De actie tegen de afsluiting van de Oosterschelde bereikte een hoogtepunt toen kennis kon worden genomen van een artikel van Dr. H. A. H. Boelmans Kranenburg in het maandblad *Openbare uitgaven* in december 1970. In dit artikel gaf Boelmans Kranenburg een kosten-batenanalyse, op grond waarvan hij concludeerde dat een hernieuwde studie noodzakelijk is om alle voor- en tegenargumenten van de afsluiting tegen elkaar af te wegen ¹⁾. Een jaar daarna verscheen in dit zelfde maandblad een reactie van Ir. J. van de Kerk, directeur-generaal van Rijkswaterstaat ²⁾. Van de Kerk concludeert dat de Oosterschelde moet worden afgesloten om veiligheidsredenen en dat tussen het afsluiten en het openlaten nagenoeg geen verschil in kosten bestaat. Hij had ook kunnen zeggen: „Zolang de pro-memoriestaten op de kosten-batenbalans nog niet gekwantificeerd kunnen worden, is niet aan te tonen wat economisch gezien voordeliger is en moeten we ons baseren op het moeilijk te kwantificeren begrip veiligheid”.

Toen ik de reactie van Ir. Van de Kerk gelezen had, moest ik even denken aan het artikel van W. Phylipsen in *De Volkskrant* van 3 juli 1971, waarin gesteld wordt, dat de afsluiting van de Oosterschelde een prestigezaak is geworden; Boelmans Kranenburg schreef in *Openbare uitgaven* tactisch: „Bij Rijkswaterstaat komt alleen de eigen technische visie tot haar recht”. Van de Kerk verwees naar de toen nog niet verschenen, in de eerste alinea vermelde, uitgave van Rijkswaterstaat, waarin een en ander zou worden uitgelegd.

Welnu, na het lezen van deze publikatie denkt men gelukkig niet direct aan prestige en zelfs moet worden betwijfeld of alleen de eigen visie van Rijkswaterstaat tot haar recht komt. Wat echter van groot belang is, is het feit dat Rijkswaterstaat op de stoel van de regering zit, ook al is deze daar eens door een regering opgezet. Het belangrijkste punt in de nota is de eens

door de Deltacommissie geformuleerde veiligheidsnorm: het Deltaplan moet beveiliging geven tegen een stormvloedpeil dat een kans heeft van ééntienduizendste per jaar, ofwel 1% per eeuw om te worden bereikt of te worden overschreden. Deze norm wordt door Rijkswaterstaat met verve verdedigd, waardoor deze „overheidsdienst” zich wat al te gemakkelijk neerlegt bij de negatieve effecten van het Deltaplan.

Natuurlijk is het standpunt van Rijkswaterstaat wel te begrijpen. Na de stormvloedramp van 1953 heeft Nederland haast gemaakt met de beveiliging van het Deltagebied. Toen echter een groot gedeelte van het Deltaplan voltooid was, kwam er kritiek, terwijl er volgens Rijkswaterstaat geen weg meer terug is, door de onderlinge relaties tussen het noordelijke en het zuidelijke Deltabekken. Bovendien zijn door de afsluiting van Grevelingen en Volkerak de getijstromen vergroot, waardoor het gebied, dat door de Oosterscheldedam zal worden beveiligd, gevaar loopt.

Het lijkt erop dat Nederland destijds te snel een beslissing over het Deltaplan heeft genomen. Als we inderdaad aan de gestelde veiligheidsnorm willen voldoen lijkt het plan terecht aanvaard. Wij moeten overigens wel beseffen dat we in het dagelijks leven erg grote risico's durven te aanvaarden (bijv. het verkeer).

Door die te snelle beslissing gaat Rijkswaterstaat achteraf zaken verdedigen die nooit onderzocht zijn. Het onderzoek naar de milieuvervuiling bijv. is nog niet voltooid. Om zich tegen de actiegroepen te beschermen komt Rijkswaterstaat tot de uitspraak dat het allemaal wel zal meevallen, omdat *verwacht mag worden* dat de kwaliteit van het Rijn- en Scheldewater beter zal worden en dat fosfaten door de toevoeging van bepaalde zouten wel neergeslagen zullen worden.

Over deze interessante en duidelijk leesbare uitgave van Rijkswaterstaat valt veel meer te schrijven. Ik wil met het bovenstaande volstaan. Het is te hopen dat Nederland met de nog komende waterstaatswerken zorgvuldiger te werk gaat en niet tot iets besluit voordat alle aspecten voldoende zijn bestudeerd. Hierdoor verdwijnt bovendien de veel gehoorde mening dat Rijkswaterstaat prestige-objecten nastreeft.

L.H.

¹⁾ Dr. H. A. H. Boelmans Kranenburg, Een kosten-batenanalyse van de afsluiting van de Oosterschelde, *Openbare uitgaven*, december 1970, blz. 179-187.

²⁾ Ir. J. van de Kerk, De afsluiting van de Oosterschelde, *Openbare uitgaven*, december 1971, blz. 172-182.

Inhoud

Deltaplan	177
<i>Prof. Dr. F. Rogiers:</i> Winst en inflatie in België	179
<i>Drs. H. ter Heide:</i> Bepalen de sociologen het beeld of het beleid van de vakbeweging?	180
<i>Mr. J. Hollander:</i> Het maatschappijbeeld van de vakbeweging (naschrift)	183
<i>Dr. C. J. Rijnvos:</i> Vraagtekens bij de Europese rekeneenheid	184
<i>Prof. Drs. J. Brands:</i> De besloten vennootschap; of 2.000 is geen 40.000	186
<i>Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan:</i> Sociologie van de chronische inflatie (I); volle tewerkstelling zonder inflatie van lonen en winsten	189
Belgische kroniek Een akkoord voor een nieuwe regering, door <i>E. Thielemans</i>	193
Prognostieën Een mager perspectief, door <i>Drs. P. Ressenar</i>	194
Boekenbespreking <i>A. Vermeulen en C. Sanders: A study in development, door Drs. W. van Voorden</i>	195
Ontvangen publikaties	197

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.

Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adreshandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 57,20 per jaar, studenten f 36,40, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).
Prijs van dit nummer: f 1,50.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope NV, Rotterdam; Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N. V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Industriële Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Project-studies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Winst en inflatie in België

De winst staat bepaald niet in een geur van heiligheid integendeel, ze lijkt heel verdacht. Het begrip „winst” is niet duidelijk omlind en heeft al tot veel controversieel geschrijf aanleiding gegeven, hetgeen uiteraard niet bijgedragen heeft tot een beter „klimaat”. Voor de een is winst het overschot van opbrengsten na aftrek van de (normale) kosten, voor de ander is winst het surplus na aftrek van alle kosten, waaronder begrepen een voldoende vergoeding voor het kapitaal (eventueel te bepalen volgens de vigerende intrinstvoet op de kapitaalmarkt). In dit laatste geval spreekt men ook wel van „overwinst”.

Hoe verdacht de winst ook moge zijn, toch wordt over het algemeen duidelijk, dat de verdenking niet zo zeer betrekking heeft op het *winstmaken*, dat nog aanvaardbaar wordt geacht, maar eerder op het *winstverdelen*, op het gebruik van de gemaakte winst. Bovendien kan worden opgemerkt dat indien het *recht* van winstmaken met gefronste wenkbrauwen wordt geduld, omdat het nu eenmaal blijkt te passen in ons economische stelsel, dit niet meer het geval is indien iemand zou durven gewagen van *plicht* tot winstmaken: hij wordt bekeken als iemand met een zonderling afwijkend gedrag. In dit debat worden de functies van de winst meestal over het hoofd gezien: a. in eerste instantie de maatstaf voor de (succesrijke) combinatie en samenwerking der produktiefactoren; b. basis voor een billijke vergoeding voor het risicodragende kapitaal, dat deelneemt aan de produktie; c. mogelijkheid bij te dragen tot de financiering van de expansie der onderneming door aantrekking van additioneel risicodragend kapitaal — dat zonder winst vermoedelijk elders zou worden aangewend —, of door eigen ondernemingsmiddelen (winstinhouding).

Na een opmerkelijke verbetering van de netto-winstpositie der Belgische vennootschappen sedert 1968, treedt opnieuw een gevoelige verslechtering op in de rentabiliteitspositie, veroorzaakt eerst door een stagnatie en thans door een inkrimping

van de industriële activiteit, een forse toeneming van de loonkosten, die nu moeilijk doorberekend kunnen worden in de afzetprijzen, en een feitelijke — op de financiële markten gerechtvaardigde — revaluatie van de Belgische munt. Om een verdere winstdaling te ontlopen, en zeker om de nominale winstvoet te verhogen, zullen de ondernemingen zich zware inspanningen moeten getroosten om te rationaliseren. Maar een dergelijke richting inslaan op het moment dat de economische groei vertraagt, zou een pro-cyclisch effect kunnen hebben en zou daarenboven toch maar na rijping werkelijke resultaten opleveren. Nieuwe investeringen zijn noodzakelijk, maar door de nadelige winstrevolutie worden de mogelijkheden tot financiering met bijkomende risicodragende eigen middelen beperkt. Bovendien heeft de relatief geringe rentabiliteit veel ondernemingen verhindert eigen middelen aan te trekken, waardoor vreemde middelen moeten worden gezocht, zodat de globale solvabiliteitspositie met de loop der jaren verslechterde.

Tijdens de periode 1960-1970 heeft de gemiddelde rentabiliteit (verhouding netto-winst tot eigen middelen) van de vennootschappen in België nooit de 8% overschreden (de vreemde vestigingen 12%); de gemiddelde winstvoet lag bij 6% (vreemde vestigingen 8 à 9%)¹⁾. Bij de beoordeling van deze winstvoeten dient in het oog te worden gehouden: a. dat het nominale winstvoeten betreft, en b. dat vermoed wordt dat de winstgegevens verhoogd zouden moeten worden met 25 à 30%.

In de eerste plaats dient inderdaad te worden opgemerkt dat de gepubliceerde winsten niet gezuiverd zijn voor de invloed van de muntdepreciatie (de winsten zijn niet geïn-

dexeerd.) De gerealiseerde winst is evenwel de opbrengst van vroeger ter beschikking gekomen middelen, die een hogere koopkracht vertegenwoordigden. Om deze vertekening tegen te gaan, zou het aanbeveling verdienen periodiek (bijv. om de vijf of tien jaar) de toepassing van herwaarderingcoëfficiënten voor vastliggende activa en afschrijvingen toe te laten. Veel nutteloze discussies zouden hiermede kunnen worden vermeden.

Zelfs indien het vermoeden van onderschatting van gepubliceerde winsten juist is, dan nog treedt er geen wijziging op voor de winstvoet, omdat na aftrek van dividenden, de stille reserves met de onderschatting toenemen. Het verdacht zijn van de winst kan voor een goed deel worden ondervangen door de ondernemingen te verplichten tot controleerbare, gecontroleerde, leesbare en gestandaardiseerde jaarrekeningen en meer inhoudrijke toelichtingen te komen. Dit zou een beter klimaat scheppen en ook een echtere basis bieden voor positiever sociaal overleg.

N.B. Dat men in België het inzicht zou hebben de vennootschapsbelasting te verhogen berust waarschijnlijk op een verkeerde interpretatie van de regeringsverklaring. Ze zou een kleine opbrengst hebben, de grondslag van de roerende voorheffing verkleinen en in tegenspraak met de bedoelingen de investeringen stimuleren.

¹⁾ In de jaren vijftig kan de gemiddelde nominale rentabiliteit op 7,5% worden geraamd (zonder ooit de 10% te hebben bereikt). Bron Kredietbank. De gemiddelde spanwijdte tussen bruto- en netto-winst van de Belgische vennootschappen bedroeg ca. 7%; van vreemde vestigingen 9 à 10%.

Bepalen de sociologen het beeld of het beleid van de vakbeweging?

Een antwoord aan Mr. J. Hollander

DRS. H. TER HEIDE*

Het artikel van Mr. J. Hollander, in *ESB* van 12 januari jl., over het maatschappijbeeld van de vakbeweging volgt een welhaast klassiek patroon. De vakbeweging heeft haar voornaamste taken vervuld en zit nu onthand met een enorme macht, die, los van de wensen van de leden, voor een verandering van de maatschappij wordt gebruikt. Stimulans voor deze ontwikkeling is de school van kritische sociologen en aan het eind wordt het schrikbeeld van de communistische maatschappij (onmisbaar in het klassieke patroon) nog even ten tonele gevoerd. Het zou bepaald te ver voeren het lange, en gedeeltelijk ook zeer informatieve, artikel op de voet te volgen; daarom een beperking tot een aantal hoofdpunten.

Vakbond en politiek

Het eerste inleidende hoofdpunt is de verhouding vakbond — politiek. Onnodig te zeggen, dat het oprichten van een eigen politieke partij nooit een punt van serieuze overweging is geweest, zoals wordt gesuggereerd. Daarna wordt echter gesteld: „Tot nu toe volstaat men met het naar voren brengen van vakbondsbestuurders in de verschillende politieke partijen en in de staatsorganen.....”. Hierdoor wordt een onjuiste indruk gewekt. Terwijl tot voor kort steeds één of meer leden van de besturen der vakcentrales lid van de Eerste of Tweede Kamer waren, is dit nu bij geen der drie vakcentrales meer het geval. De personele unies tussen vakbewegings- en politieke functies zijn bezig geleidelijk te verdwijnen.

Vervolgens wordt verklaard waarom de activiteiten en het werkterrein van de vakbeweging zich steeds uitbreiden en één van de meest interessante redenen is wel de stelling: „In de Nederlandse maatschappij is de vakbeweging onbetwist de grootste en sterkste machtsfactor,.....”. Deze uitlating is lijnrecht in strijd met één van de conclusies uit het rapport *Invloedsstructuur van politieke en economische elites in Nederland*¹⁾: „Dat de vakbeweging vrijwel geen rol

speelt in dit netwerk, zodat het onwaarschijnlijk is dat zij enige invloed uitoefent op deze invloedskanalen”. Het meten van macht en invloed is blijkbaar een moeilijke zaak, of dat intuïtief gebeurt, zoals door Hollander, of met wiskundige modellen, zoals door de politicologen van de Universiteit van Amsterdam.

In een eerdere discussie met Hollander heeft mijn voorganger Kloos erop gewezen²⁾, dat één van de bijzonderheden van de macht van de vakbeweging is, dat ze in het openbaar wordt uitgeoefend. Zijn conclusie was: „Er is geen sprake van een machtsoverwicht van de vakbeweging; zij is slechts één onder vele”. Het is waarschijnlijk een zekere bedrijfsblindheid die Hollander belet te zien, dat in alle gevallen waarin de vakbeweging invloed probeert uit te oefenen, zij de werkgeversorganisaties naast of tegenover zich ziet: in de SER, in gesprekken met de regering, in hearings voor het parlement. Dat de partij „die de status quo wil handhaven”³⁾ langzamerhand enig terrein moet prijsgeven is evident, maar zegt niets over de onderlinge krachtsverhoudingen.

Deze situatie geldt echter vooral voor het nationale niveau en gedeeltelijk voor de bedrijfstak. „Beneden het niveau van de bedrijfstak neemt de invloed van de vakbonden snel af”⁴⁾. Weliswaar proberen vakbonden veranderingen in deze situatie te brengen, maar het resultaat is nog gering⁵⁾.

* De auteur is voorzitter van het NVV.

¹⁾ Besproken in *De Nieuwe Linie* van 23 december 1971.

²⁾ *Intermediair*, 13 februari 1970, blz. 5.

³⁾ Prof. Dr. W. Albeda in *ESB* van 12 januari 1972, blz. 31.

⁴⁾ John P. Windmuller, *Arbeidsverhoudingen in Nederland*, blz. 371.

⁵⁾ O.a. Mr. J. Hollander, *De vakbonden aan de bedrijfs-poort*, *ESB*, 2 januari 1971, blz. 518. Drs. C. Poppe, *De ontwikkeling van het bedrijvenwerk*, *Sociaal Maandblad Arbeid*, september 1971, blz. 52b.

Eén van de door Hollander niet genoemde oorzaken voor de sterke nadruk op algemene en daardoor van nature politieke items in het Nederlandse vakbondsbeleid is juist de onvoldoende invloed op het meest natuurlijke werkterrein: de onderneming. Bij het zo overtrokken voorstellen van de macht van de vakbeweging maakt Hollander zich schuldig aan een nog sterkere eenzijdigheid dan het door zijn kring zo sterk gekritiseerde rapport over de economische macht⁶⁾. De beperkte invloed van de vakbeweging blijkt o.m. uit het zeer langzaam realiseren van veranderingen⁷⁾.

Maatschappijbeeld

Wat het eigenlijke onderwerp van het artikel — het maatschappijbeeld van de vakbeweging — betreft, legt Hollander een aantal accenten duidelijk verkeerd, ondanks zijn uitvoerige documentatie.

De eerste moeilijkheid is, dat de vakbeweging geen duidelijke blauwdruk voor een alternatieve maatschappij heeft en ook niet kan hebben, zegt Hollander. Misschien kan dit inderdaad niet, maar er kan wel worden getracht contouren te schetsen.

Op het NVV-congres in 1969 was een voorstel van de ANB (Algemene Nederlandse Bond voor de Bouwnijverheid) ingediend van de volgende strekking: het bondsbestuur van de ANB stelt het congres voor het Verbondsbestuur op te dragen het Wetenschappelijk en Scholingsinstituut een beleidsstudie te doen voorbereiden over de visie van het NVV op de maatschappij van morgen, de plaats van de werknemer in die maatschappij en de taken die de vakbeweging in dat geheel heeft te vervullen⁸⁾. Na amendering van de Metaalbedrijfsbond NVV met de toevoeging: „alsmede op de wijze waarop de vakbeweging moet trachten haar bijdrage te leveren aan de totstandkoming van die in de toekomst gewenste maatschappij”⁹⁾ werd dit voorstel aangenomen.

Inmiddels is het WSI opgegaan in de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Vakcentrales, doch dit studieobject is mee overgegaan en wordt nu voor de drie vakcentrales uitgevoerd. Op de wenselijkheid hierbij zoveel mogelijk leden te betrekken, werd reeds op het congres van de zijde van het Verbondsbestuur van het NVV gewezen.

Dat een dergelijke „blauwdruk” niet alleen moeilijk te maken is, maar ook binnen de vakbeweging sterk controversieel zal zijn, spreekt wel vanzelf. Daarbij is het echter logisch, dat wordt aangehaakt bij de tekortkomingen in de huidige maatschappij, vermeld in het actieprogramma en aangehaald door Hollander. Hij constateert echter dat dit duidelijk geen kritiek is die bij vele vakbewegingsleden leeft, doch dat deze houding de vakbeweging is opgedrongen door de kritische sociologie.

Indien dit werkelijk waar zou zijn, zou het juist in deze periode funest zijn. Terecht is gezegd: „Het oude patroon van geleide vakbondsdemocratie functioneert niet meer. De vakbeweging moet zich op straffe van desintegratie en ledenverlies sterker oriënteren op wat er op het grondvlak leeft”¹⁰⁾. Men kan zich er niet van afmaken door te stellen dat de zorg voor de internationale rechtsorde niet op het grondvlak leeft. Het is immers volkomen legitiem dat de vakbeweging, geconfronteerd met klachten over de kwaliteit van het

Rotterdamse drinkwater, constateert dat dit (mede) een probleem van de internationale rechtsorde is.

Ook dit vertaalprobleem van onrustgevoelens in het eisen van concrete maatregelen kan echter niet meer aan de vakbondsleiding worden overgelaten. Ook dit proces zal door een meningsvorming van onderop gestuurd en begeleid moeten worden. In dit verband zeggen sociologische onderzoeken over de wensen van werknemers t.a.v. de ondernemingsstructuur en medezeggenschap niet alles.

Calamiteiten

Hollander verwijst in dit verband naar Van Zuthem en het rapport *Onbewogen beweging* van het CNV. Minstens even belangrijk zijn in dit verband de spontane acties bij calamiteiten, bijv. de staking bij de werf Gusto tegen de luchtverontreiniging, de „bedrijfsbezetting” bij Werkspoor tegen ontslagen e.d.

Eén van de voornaamste taken van de vakbeweging is juist het vinden van structurele oplossingen voor schijnbaar incidentele calamiteiten. Zo is AWW een structureel antwoord op de financiële calamiteit die ontstaat bij het overlijden van de kostwinner. Evenzo dienen structurele antwoorden te worden gevonden op smogsituaties, bedrijfssluitingen en fusies, zelfs al kunnen ook hier de fundamentele oorzaken (technische ontwikkeling, concentratietendities) niet worden opgeheven. Dat een deel van het antwoord gevonden zal moeten worden in een versterking van de medezeggenschap staat vast. De algemene roep om inspraak is zo duidelijk geworden, dat de vakbeweging hieraan zowel voor haar eigen beleid als voor de positie van de werknemer binnen de onderneming een belangrijke steun vindt voor haar beleid.

In feite ligt hierin ook de oplossing van de vraag of de eisen van de leiding van de vakbeweging wel gedragen worden door de leden. Juist door de veranderende situatie met een veel belangrijker plaats voor de leden is het niet meer beslissend of vakbondsbestuurders onmiddellijk revolutionaire veranderingen eisen of een iets voorzichtiger benadering kiezen. Het sterkst komt dit uiteraard tot uiting bij het bedrijvenwerk en het is dan ook niet verwonderlijk, dat de resultaten daarvan niet altijd in overeenstemming zijn met wat de initiators in maatschappijkritische zin ver-

⁶⁾ Volgens het interview met Prof. Dr. J. R. van den Brink in *De Nieuwe Linie* van 19 januari 1972.

⁷⁾ In mijn rede bij de aanvaarding van het voorzitterschap van het NVV heb ik een aantal voorbeelden genoemd en daar als conclusie aan verbonden: als er iets essentieels aan onze Nederlandse maatschappij mankeert, dan is het wel deze ingebouwde weerstand tegen veranderingen, die juist in deze tijd van snelle veranderingen om ons heen hoe langer hoe schadelijker wordt (Verslag buitengewoon congres NVV, 9 januari 1971, blz. 61). Bij het citeren uit deze rede door velen die tegen veranderingen zijn, ontbreekt dit citaat helaas steeds, óók bij Hollander.

⁸⁾ Verslag 25ste Algemene Vergadering NVV, blz. 76.

⁹⁾ Idem, blz. 78.

¹⁰⁾ Drs. R. P. Haveman, *ESB*, 12 mei 1971, blz. 442.

wachtten¹¹⁾). Een tweeslachtigheid in de kritische sociologie is juist, dat men zeggenschap aan de voet wil om concrete politieke doelen te bereiken. Door Prof. De Rijck is de onverenigbaarheid van beide zaken als volgt uitgedrukt: een efficiënte strategie is onmogelijk zolang men het eigen anti-autoritaire model ernstig neemt¹²⁾.

Toegepast op de onderneming kan men pas, wanneer werknemers een reële invloed op de gang van zaken hebben, vaststellen welk beleid zij willen voeren. Hollander stelt, dat de wens t.a.v. bedrijfsdemocratie in grote mate is vervuld. Het tegendeel is waar. Er zijn enkele zeer voorzichtige stappen in deze richting gedaan, maar het einddoel is bepaald niet bereikt. Wanneer de auteur van mening is, dat het denken van de werknemer veel dichter bij de opvatting van de ondernemingsleiding staat dan van de vakbonden, is de beste politiek ongetwijfeld een versnelde invoering van echte bedrijfsdemocratie¹³⁾. Bij een dergelijke politiek zal men de vakbeweging, ook de meest maatschappijkritische delen daarvan, zeker aan zijn kant vinden.

Tenslotte verdienen nog twee elementen de aandacht uit het artikel van Hollander. Beide zouden een veel bredere behandeling verdienen, maar dan zou dit stuk nauwelijks meer als reactie kunnen worden beschouwd.

Invloed van de staat

In de eerste plaats het verwijt, dat de vakbeweging blijkens het actieprogramma alles, liefst door de staat, wil laten reguleren waardoor de persoonlijke vrijheid in het gedrang komt. Dat de toenemende taak van de overheid niet alleen een kwestie van ideologie, maar ook van maatschappelijke ontwikkeling is, blijkt uit verschillende feiten en meningen. De voorgestelde overheidscontrole op fusies bestaat bijv. ook in de Verenigde Staten.

De voorzitter van de SER, die toch nauwelijks van staatsocialistische sympathieën kan worden verdacht, schrijft in zijn brief aan het congres van *De Nieuwe Linie* over het politiek-economische netwerk in Nederland: „dat in een moderne maatschappij de samenhang en het samenspel tussen overheid en bedrijfsleven steeds inniger is geworden en moet worden wil een moderne samenleving functioneren en leefbaar blijven”¹⁴⁾.

Kenmerkend voor de ontwikkeling in de opvattingen binnen de vakbeweging is juist, dat men kritischer staat tegenover een te centrale plaats van de overheid. De uitdrukkelijke verwijzing naar de nationalisatie is in 1969 uit de statuten van het NVV geschrapt¹⁵⁾, overigens niet zonder oppositie, juist van „de voet”.

In het verslag van het oprichtingscongres van de Industriebond NVV wordt gesteld: de afdelingen die het voorstel amendeerden, vonden over het algemeen dat in de grondwet van de bond moet worden verankerd dat beschikkingsmacht en eigendom van de produktiemiddelen in handen van de gemeenschap dienen te komen¹⁶⁾?

Kenmerkend in de opstelling van de vakbeweging is juist dat steeds meer nadruk wordt gelegd op medezeggenschap en eigen activiteiten van de vakbeweging en in mindere mate op de staat wordt vertrouwd. Dat hangt gedeeltelijk samen met het laatste punt: houdt de vakbeweging wel voldoende rekening met de be-

langen van de onderneming, vooral in haar scherpe controversiële opstelling.

Belangen van de onderneming

Wat dit betreft kan met instemming worden verwezen naar de geciteerde artikelen van Peper en Havenman in dit blad. We bewegen ons van het integratiemodel naar het veel zakelijker coalitie- of onderhandelingsmodel. In het integratiemodel staat het algemeen belang en het daarvan ten onrechte afgeleide ondernemingsbelang voorop. In de beide andere modellen staat het werknemersbelang voorop. Dat betekent niet dat algemeen belang en ondernemingsbelang daardoor verdwenen zijn. Behalve dat compromissen gesloten moeten worden met zeer sterke groepen, waarvoor algemeen belang en ondernemingsbelang primair zijn, respectievelijk en overheid en de ondernemers, zijn ze ook randvoorwaarde voor het optreden van de vakbeweging.

De vakbeweging treedt voor zo'n grote groep op, dat handelingen die duidelijk in strijd zijn met het algemene belang ook niet in het belang van de werknemersgroep zijn. Zo is ook het voortbestaan van de onderneming in het belang van de werknemers. Maar in de periode na de oorlog is het evenwicht verstoord, doordat de vakbeweging te sterk geremd werd in het opkomen voor het werknemersbelang.

In het artikel van Hollander is tussen de regels door begrijpelijkerwijs enige nostalgie naar deze voorbije tijden te bespeuren. De indruk bestaat echter dat de werkgeversorganisaties, bijvoorbeeld door het oprichten van garantiëfondsen tegen stakingen, zich uitstekend aan nieuwe verhoudingen weten aan te passen.

Dat in een overgangperiode elementen van conflict, onderhandeling, coalitie en integratie vaak wat wonderlijk dooreen gemengd zijn behoeft niemand te verbazen. Juist een dergelijke periode vereist daarom een flexibel beleid en flexibele instituties, die in het dikwijls wat dogmatische Nederland wellicht niet gemakkelijk te verwezenlijken zijn¹⁷⁾.

H. ter Heide

¹¹⁾ Volgens het genoemde art. van Drs. C. Poppe in *Sociaal Maandblad Arbeid*.

¹²⁾ L. M. de Rijck, De voorwaarden en mogelijkheden van een maatschappijkritiek, *Socialisme en Democratie*, 1970, blz. 515.

¹³⁾ Juist omdat het contact van „sociale commissarissen” met de ondernemingsraad wordt bemoeilijkt, karakteriseert Prof. Van Zuthem de situatie in progressieve ondernemingen als welwillende autocratie (*Volkskrant* van 22 januari 1972).

¹⁴⁾ *SER-bulletin*, no. 4, 26 januari 1972, blz. 3.

¹⁵⁾ Verslag 25ste Algemene Vergadering NVV, blz. 38: wel wordt in de toelichting gesteld dat nationalisatie als middel wel valt onder de nieuwe term: democratisering van het economische leven op elk niveau.

¹⁶⁾ *WIK*, ledenblad Industriebond NVV, 27 oktober 1971, blz. 6.

¹⁷⁾ Een voorbeeld van een te grote rechtlijnigheid is het voorstel van Peper de SER af te schaffen. Alleen al het feit dat in veel meer op conflicten ingestelde landen als Frankrijk en Italië overeenkomstige instituten bestaan, zou hem tot de gedachte moeten brengen dat de SER, ook onder gewijzigde omstandigheden, een nutige functie kan vervullen.

Het maatschappijbeeld van de vakbeweging

MR. J. HOLLANDER

Dat Ter Heide zo uitvoerig op mijn artikel ingaat, waardeer ik zeer. Op tal van punten die hij noemt, had ik gaarne nog eens nader met hem gediscussieerd. Gedachtenwisseling via tijdschriftartikelen heeft echter haar beperking en ik moet mij daarom bepalen tot zijn belangrijkste argument.

Ter Heide stelt dat de vakbeweging geen duidelijke blauwdruk voor een alternatieve maatschappij heeft, maar wel kan trachten die in contouren te schetsen. Nog afgezien van het feit dat het blijkbaar alweer drie jaar geleden is dat het NVV zichzelf daarmee belastte, blijft de vraag of dit een taak van de vakbeweging is.

Naar mijn mening is het een bezwaar dat de vakbeweging zich niet beperkt tot de behartiging van het werknemersbelang in engere zin, maar expandeert tot een maatschappelijk-politieke beweging, die alle terreinen van de samenleving tot haar werkgebied maakt.

Als Ter Heide zegt dat „de vakbeweging wordt geconfronteerd met klachten over de kwaliteit van het Rotterdamse drinkwater” en dat zij daarmee „legitiem constateert met een probleem van internationale rechtsorde van doen te hebben”, dan haalt hij m.i. „twee misverstanden door elkaar”. De kwaliteit van het Rotterdamse drinkwater is een zaak van de gehele bevolking en samenleving en niet van de groep werknemers daaruit. De internationale rechtsorde is een zorg van de staat en hooguit in een zeer afgeleide zin en op een beperkt terrein van een werknemersvakvereniging.

Deze aanmatiging van de vakbeweging heeft ook tot gevolg dat zich tussen onderneming of ondernemingsorganisaties enerzijds en de vakbeweging anderzijds dikwijls een dialoog afspeelt als van een blinde met een dove. De onderneming kan met de vakbonden slechts praten over die zaken, die binnen haar taken en gevolgen daarvan liggen. Zij kan alleen spreken over de lonen, arbeidsvoorwaarden, werkomstandigheden enz., en dan nog alleen over werknemers die bij haar in dienst zijn. De onderneming moet zich beperken tot het hier en nu en kan slechts belangstelling hebben voor toekomstige ontwikkelingen voor zover die van belang zijn voor haar lonend voortbestaan ten bate van hen die belanghebbend zijn bij de onderneming. In zoverre kan men zeggen dat de onderneming „par droit de naissance” bedrijfsblind is en ook moet blijven, wil zij haar taak vervullen.

Maatschappelijke verandering

De vakbeweging daarentegen denkt aan maatschappelijke veranderingen, aan vernieuwing van het economische bestel, aan wijziging van machtsverhoudingen in de samenleving; allemaal zaken die ver buiten het reikvermogen van de onderneming liggen en haar krachten

ver te boven gaan. De vakbeweging is vérziend, maar tegelijkertijd doof voor de kreten, die de onderneming slaakt wanneer men tracht haar op te rekken tot maatschappelijk-politieke verhoudingen of haar de last van grote maatschappelijke problemen op de schouders legt.

Deze dialoog van dove en blinde kan men bijna voortdurend en op verschillende terreinen beluisteren. Of het nu gaat om bepaalde ondernemingsprodukten die om politieke redenen niet aan bepaalde landen geleverd zouden moeten worden of om vormen van consumentengedrag waarvoor de producerende onderneming aansprakelijk gesteld wordt, of om een economische orde, die door de onderneming mogelijk zou worden gemaakt, steeds weer stelt de vakbeweging vanuit haar alles omvattende taakopvatting eisen aan de onderneming, waaraan deze onmogelijk vanuit zichzelf kan voldoen. Men kan het de klinkers niet verwijten dat de straatweg slecht is.

Vandaar dat ik de vraag gesteld heb of de vakbeweging zich niet meer tot het werknemersbelang in engere zin zou moeten bepalen en — omdat men nu eenmaal alleen werknemer binnen een bedrijf of organisatie kan zijn — zich niet met grotere omzichtigheid t.a.v. de onderneming zou moeten gedragen. De onderneming toch is een produkt van hoog ontwikkeld menselijk organisatievermogen en wil tot samenwerking. Om te geraken tot de onderneming in haar huidige verschijningsvorm heeft de mensheid eeuwen nodig gehad en er zijn nog hele volksstammen, die er nog niet aan toe zijn.

Onderneming als vijand

Onze maatschappij, met haar slechte en met haar zeer veel meer goede kanten, is zonder onderneming ondenkbaar. Beluistert men de huidige vakbeweging, dan wordt de onderneming voorgesteld als een vijand aan wie de werknemer het hem toekomende ontroven moet, wier handel en wandel men steeds met het diepste wantrouwen en de grootste achterdocht moet gadeslaan, jegens wie men slechts met macht en geweld zijn positie kan handhaven. Als dit wellicht ooit de verhoudingen zijn geweest, thans en voor de nabije toekomst is dat m.i. duidelijk niet meer het geval.

Zou het daarom niet denkbaar zijn dat een vakbeweging haar leden leert, dat er niet alleen rechten zijn die men halen moet, maar ook plichten om het voortbestaan en de bestuurbaarheid van de onderneming in stand te houden?

Zou het niet mogelijk zijn als vakbeweging bij de leiding van ondernemingen niet alleen kwaadwilligheid, onwil en kortzichtigheid te veronderstellen, die alleen met scherpe confrontatie of controle van bovenaf te be-

Vraagtekens bij de Europese rekeneenheid

DR. C. J. RIJNVOS*

In vroeger dagen werd de reken- en ruilfunctie van het geld soms door verschillende muntsoorten uitgeoefend. Als voorbeeld hiervan vermeldt Eucken dat in de 16e eeuw handelsovereenkomsten tot stand kwamen, waarbij de prijzen werden uitgedrukt in de Rigische mark, terwijl de betalingen onder andere plaatsvonden in de Lübsche mark of in de Hongaarse gulden. De strekking hiervan is duidelijk. Bij monetaire onzekerheid werd een bepaalde munt met een stabiele waarde in de loop van de tijd gekozen als rekeneenheid; andere munten fungeerden als ruilgeld. Uiteraard kon zo'n scheiding slechts worden doorgevoerd op basis van een — waarschijnlijk fluctuerende — waardeverhouding tussen de onderscheiden geldsoorten.

Europese Betalingsunie

Monetaire instabiliteit is echter niet de enige oorzaak van een functiesplitsing in bovenbedoelde zin. Bij de oprichting van de Europese Betalingsunie in 1950 — in het kader waarvan een multilaterale verrekening van betalingsbalansaldi werd nagestreefd — was eveneens behoefte aan een splitsing van reken- en ruilgeld. Daar-

* De auteur is medewerker van het Economisch Bureau van de AMRO-bank te Amsterdam.

teugelen is, maar ook een zekere mate van inzicht, bekwaamheid en deskundigheid, die zich dan overigens in open en gelijkwaardig tegenspel kan bewijzen?

Zou een moderne vakbeweging niet willen erkennen dat een bedrijf een vrijwillig samenwerkingsverband is van mensen met verschillende inbreng en oogmerken en dat het dus onjuist is te stellen dat alleen zij die het werk van hun hoofd en handen inbrengen, gerechtigd zouden zijn tot de zeggenschap over het beleid en de toeëigening van de resultaten? Hebben ook zij, die met hun have en goed in de onderneming werken (kapitaalverschaffers) of zij, die hun leidingcapaciteiten inbrengen en het verantwoordingsrisico dragen, niet gelijkwaardige aanspraken? Moeten daarom alleen al coalitiemodellen of onderhandelingsmodellen, waarin het werknemersbelang voorop staat, niet als onwenselijk en ook onwerkkelijk van de hand worden gewezen?

Beklemmend

De vakbeweging mag er tot nu toe niet in geslaagd zijn de contouren van de alternatieve maatschappij te schetsen, het beeld dat zich aftekent door haar feitelijke doen en laten en dat spreekt uit haar woorden, is beklemmend.

Op wat langere termijn verwacht zij blijkbaar alles van controle van bovenaf door de overheid of door tegenwoordigende lichamen van werknemers in een samenleving, waarin nivellering, eenzijdigheid en rigiditeit

kenmerkend zijn; op korte termijn verwacht zij alles van een volledige democratie-aan-de-voet, waarbij in feite iedere regel en afspraak steeds weer met voeten getreden mogen worden en ieder instituut — ook de overheid — onder de voet mag worden gelopen.

Deze schizofrenie wil ik overigens niet alleen aan de vakbeweging wijten; als grootste maatschappelijke machtsfactor is zij misschien wel de belangrijkste draagster ervan, maar zeker niet de enige. Onze hele samenleving lijdt eraan.

In de jaren vijftig speelden wij het spel van herstel en vernieuwing. Er werden stringente spelregels afgesproken (Stichting van de Arbeid, SER) en het spel werd met grote inzet en persoonlijke soberheid bedreven. In de jaren zestig werd het een spel om de welvaart, dat met wat lossere spelregels en grote uitbundigheid werd gespeeld. Aan het begin van de jaren zeventig staan wij allen met onze zakken vol knikkers; wij weten alleen niet wat wij spelen moeten, laat staan hoe.

In de onzekerheid en verveling, die ons nu heeft overvallen, liggen ruzie en vernielzucht voor de hand. Ieder praat over alles tegen allen, niemand luistert meer over iets naar iemand. Dat we in een overgangperiode verkeren, ben ik met Ter Heide eens; nostalgie naar het oude is mij echter vreemd. We zullen er doorheen moeten, maar intussen een nieuw spel moeten bedenken. Bij het zoeken naar nieuwe doelen en spelregels zouden inzicht in de eigen taak en eerbiediging van de taken van anderen m.i. goede uitgangspunten kunnen vormen.

J. Hollander

bij ging het er echter om, de betalingsbalansen van de zeventien deelnemende landen op één monetaire noemer te kunnen brengen. De EBU koos daartoe niet de VS-dollar, maar gaf de voorkeur aan een eigen rekeneenheid. Weliswaar kreeg deze dezelfde goudwaarde als de Amerikaanse munt van die dagen. Verder was er echter geen relatie. Dit blijkt met name uit de bepaling dat de waarde van de gekozen eenheid zou kunnen veranderen, los van de waarde van de Amerikaanse munt.

Men kan zich afvragen waarom in een mogelijke waardeverandering van de gekozen rekeneenheid was voorzien. Het motief daarvoor schijnt dat van de eenvoud te zijn geweest. Wanneer bijvoorbeeld alle EBU-munten waren gedevalueerd met 10% was het het meest eenvoudig om de hieruit voortspruitende verandering in de waardeverhouding tussen reken- en ruilgeld te realiseren door een devaluatie van de rekeneenheid met 10% ¹⁾. Voor zover deze eenheid uitsluitend dienst deed voor de omrekening van de betalingsbalansen, leverde een wijziging in de waardeverhouding tussen reken- en ruilgeld op de aangeduide wijze in beginsel geen problemen op.

Europese Gemeenschap

Binnen de EG is eveneens de behoefte gevoeld om voor bepaalde doeleinden een scheiding aan te brengen tussen het reken- en ruilgeld door gebruik te maken van de Europese rekeneenheid. De vraag is nu op welke wijze een eventuele wijziging in de waardeverhouding tussen deze eenheid en de nationale munten tot stand kan komen en welke consequenties deze wijziging heeft.

De beschouwing kan worden beperkt tot drie rekeneenheden die momenteel in gebruik zijn en wel:

- Het kapitaal van de Europese Investeringsbank is — volgens artikel 4 van de statuten — uitgedrukt in een Europese rekeneenheid, waarvan de waarde in het desbetreffende artikel is vastgesteld op 0,88867088 gram fijn goud. De statuten voorzien niet in een mogelijke wijziging hiervan. De waardeverhouding tussen de rekeneenheid en de nationale munten steunt op de officiële pariteiten, zodat een verandering hierin door de- of revaluatie een wijziging in de verhouding tussen de rekeneenheid en de nationale munten tot gevolg heeft.
- De prijzen van agrarische produkten worden sedert 1967 in Europese rekeneenheden uitgedrukt; ook hier is gekozen voor een eenheid met een waarde van 0,88867088 gram fijn goud. De waarde tussen deze en de nationale munten wordt eveneens afgeleid van de officiële parikoersen. Er kan een wijziging worden aangebracht in bovengenoemde goudwaarde op twee onderscheiden manieren en wel automatisch of volgens een speciaal besluit van de EG-Ministerraad ²⁾. De automatische verandering vindt plaats als de pariteiten van alle EG-munten gelijktijdig en in dezelfde richting wijzigen. Wanneer het een en ander een revaluatie over de gehele lijn inhoudt, wordt de rekeneenheid in goudwaarde verhoogd met het percentage van de geringste revaluatie. Uiteraard wordt bij devaluatie een waardevermindering op dezelfde wijze doorgevoerd.
- De begrotingen van de Europese Gemeenschappen worden opgesteld met gebruikmaking van een re-

keneenheid die hetzelfde goudgehalte heeft als bovengenoemd; hieraan kan geen wijziging worden aangebracht. Wanneer de parikoersen verandering ondergaan heeft de Europese Commissie wel de bevoegdheid een aanvullende begroting in te dienen ³⁾.

Door deze meervoudige toepassing heeft de Europese rekeneenheid met de omschreven goudwaarde een ruime bekendheid en aanvaarding gekregen. Hierin dreigt verandering te komen.

Tegenstrijdigheid

Na het akkoord van Washington trekt de Europese rekeneenheid vooral vanuit twee gezichtspunten de belangstelling. Zij is aan de orde in het kader van de agrarische prijsvorming en bij de gedachtenbepaling omtrent de vorming van een Europees Fonds voor monetaire samenwerking.

In eerstgenoemd verband geldt als uitgangspunt dat met het akkoord van Washington de Westduitse mark is gerevalueerd met 4,61%, de Belgische frank en de Nederlandse gulden werden opgewaardeerd met 2,76%, de parikoersen van de Franse frank ongewijzigd bleef en de Italiaanse lire met 1% devalueerde. Op de eerste plaats wordt nu gesteld dat de landbouwprijzen met het revaluatiepercentage moeten dalen en met het devaluatiepercentage dienen te stijgen.

Vervolgens is de gedachte geopperd om de rekeneenheid te revalueren met 2,76%, ten einde tegelijkertijd de landbouwprijzen te verhogen met hetzelfde percentage. Per saldo resteert in West-Duitsland een agrarische prijsdaling van 1,85%, in de Benelux verandert er niets, terwijl in Frankrijk de landbouwprijzen stijgen met 2,76% en in Italië met 3,76%.

Terwijl deze gedachte werd ontvouwd heeft de Europese Commissie een plan omtrent de „organisatie van de monetaire en financiële betrekkingen binnen de Gemeenschap” aan de EG-Ministerraad voorgelegd ⁴⁾. Daarin is opnieuw, maar nu met meer klem, de gedachte geopperd om binnen afzienbare tijd een „Europees Fonds voor monetaire samenwerking” te creëren. De Commissie stelt daarbij voor, dat de operaties van dit fonds zullen „worden uitgedrukt in een communautaire rekeneenheid ter waarde van 0,888671 gram fijn goud”.

Dit plan verdient instemming; het gebruik van de rekeneenheid vormt een hoeksteen voor het fonds. Het is een goede gedachte de Europese rekeneenheid met de bekende goudwaarde daartoe te aanvaarden en te handhaven. In het licht hiervan rijst de vraag hoe de voorgenomen waardeverandering van de „groene dollar” moet worden beoordeeld.

¹⁾ Dr. F. A. G. Keesing, *De Europese Betalingsunie*. Amsterdam, 1950, blz. 16-17.

²⁾ Verordening EEG-Ministerraad, 30 mei 1968, *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*, 31 mei 1968.

³⁾ Dr. H. von der Groeben, *Europese monetairpolitieke vraagstukken*, Berlijn, 1968, blz. 11.

⁴⁾ Mededeling van de Commissie aan de Raad en ontwerp-resolutie van de Raad, Brussel, 12 januari 1972.

De besloten vennootschap

Of 2.000 is geen 40.000

PROF. DRS. J. BRANDS

In een naschrift op een bijdrage, getiteld „Nogmaals: de besloten vennootschap”, van Mr. W. C. Treurniet in *ESB* van 7 april 1971 heb ik gesteld: „Misschien zou het wel verstandig kunnen zijn niet teveel haast te maken” (met de omzetting van NV in BV). Dit in verband met de onzekerheid ten aanzien van eventuele verdere richtlijnen van „Brussel”. Het is voor de ondernemers van de middelgrote ondernemingen vervelend, dat niet eerst alle richtlijnen compleet verschijnen vóór er moet worden aangepast. Dan pas kan men ordentelijk overwegen wat er te doen valt.

Geen enthousiasme voor de BV

De leiders van vele middelgrote ondernemingen hebben thans wel andere zorgen dan die over rechtsfiguren. De zorgen over kosten, lonen, omzet, belastingen en de betaling daarvan, personeelsbezetting zijn thans belangrijker. Wegens de aan de orde van de dag zijnde bedrijfssluitingen moeten die leiders wel denken: „Een schip op het strand is een baken in zee; welke koers moet ik zeilen”? Enthousiasme voor de nieuwe vorm, de besloten vennootschap, ontbreekt volkomen. Welke verbetering vergeleken met de situatie onder de oude wet, kunnen zij constateren?

Tot nu toe is slechts van belang, de vraag te be-

antwoorden, hoe men staat tegenover het ter inzage leggen ten kantore van het handelsregister van de jaarstukken (balans, winst- en verliesrekening met toelichting) opgemaakt in overeenstemming met de voorschriften van de Wet op de Jaarrekening. Acht men deze nederlegging voor de onderneming gewenst, verderfelijk, of staat men er onverschillig tegenover? Indien men deze ter inzagelegging beslist niet wil, rijst de vraag of de omzetting in een BV, waardoor het kwaad wordt afgewend, wegens de notariskosten, al of niet een te kostbare zaak is. Dit zal echter niet gauw het geval zijn.

Het ter inzageleggen bij het handelsregister is eigenlijk geen publikatie. Ieder *kan* kennis nemen van de stukken. Dat kan zeer nuttig zijn; ieder die een beetje thuis is in het bedrijfsleven, weet, hoe moeilijk bijv. de beoordeling van de kredietwaardigheid is. Hoeveel krediet kan men een nieuwe afnemer toestaan, hoeveel kan men aan reeds aanwezige debiteuren verliezen? In deze tijd staat men soms voor onaangename verrassingen op dit punt. Onder de oude wet behoefde de „besloten naamloze vennootschap” de jaarstukken niet bij het handelsregister te deponeren. De grote open NV's publiceren bovendien de jaarcijfers regelmatig in de bekende jaarverslagen, waaraan veelal een ruime verspreiding wordt gegeven, en dan is eigenlijk pas sprake van publikatie in de ware zin des woords.

Bezwaren

Een revaluatie van de Europese rekeneenheid zoals die is geprojecteerd in het kader van de agrarische prijsvorming stoot op drie ernstige bezwaren.

- In feite is zij onnodig. Het is immers zo dat de voorgenomen prijsverandering ook kan worden bereikt zonder waardeverandering van de „groene dollar” door eenvoudig de Westduitse prijzen te verlagen met 1,85%, in de Beneluxlanden niets te doen en door in Frankrijk en Italië het agrarische prijsniveau te laten stijgen met 2,76 resp. 3,76% (voor zover daaraan behoefte is).
- Zij brengt een ongewenste verwarring. Dit is klaarblijkelijk omdat het bestaan van Europese rekeneenheden met verschillende goudwaarden uiteraard een verwarrende zaak is die het begrip van en het vertrouwen in deze eenheid stellig geen goed zal doen.

In 1968 maakte Von der Groeben terecht reeds bezwaar tegen de „warwinkel van de Europese rekeneenheden”, vanwege de onderscheiden procedures voor waardeverandering. Als daaraan nog verschillende goudwaarden worden toegevoegd is de warwinkel compleet.

- Zij is in wezen onjuist. Immers wanneer de functies van reken- en ruilgeld worden gesplitst en er behoefte is aan een verandering in de waardeverhouding tussen beide, zal dat een gevolg zijn van een waardewijziging van het ruilgeld. Het is dan ook deze geldvorm die in waarde dient te worden aangepast. Deze lering kan nu nog worden getrokken uit de reken- en ruilgeldsplijting in de 16e eeuw.

Met dit alles is het te hopen dat de EG-Ministerraad niet besluit tot waardewijziging van de „groene dollar”.

C. J. Rijnvos

Verschillende NV's kunnen best afwachten

In verschillende gevallen kan men aanraden voorlopig de NV als rechtsfiguur te handhaven. Daarbij moet wel gewezen worden op de betekenis, voor de inhoud van de jaarrekening, van de Wet op de Jaarrekening en op het voorschrift, dat de „deskundige” bij de NV registeraccountant moet zijn. De verplichting tot benoeming van een registeraccountant gaat voor de NV in op 30 december 1972. Deze accountant zal voor het eerst de jaarrekening over 1972 moeten onderzoeken, terwijl de jaarrekening over 1971 de eerste is die aan de eisen van de Wet op de Jaarrekening moet voldoen.

Een krediet- of een verzekeringsbedrijf dat BV is en voorts iedere BV met een geplaatst kapitaal van tenminste f. 500.000, is verplicht met ingang van 29 juni 1973 een registeraccountant te benoemen.

Misschien wordt het op den duur duidelijker of een bedrijf een NV moet blijven of een BV kan worden. Dat zal veelal vooral afhangen van de vraag in hoeverre het in verband met de voorziening in toekomstige kapitaalbehoeften mogelijk is het besloten karakter te handhaven en hoe men tegenover de openbaarmaking van de jaarrekening staat.

De overgang van NV in BV en BV in NV is altijd mogelijk

Belangrijk, maar blijkbaar te weinig bekend, is dat een NV *te allen tijde* in een BV kan worden omgezet (WvK, art. 57 f) en omgekeerd dat een BV *te alien tijde* in een NV (WvK, art. 36 m) kan worden omgezet. De fatale datum van 28 december 1972 is *alleen* van belang voor die „besloten NV's” die bezwaar hebben tegen het ter inzage leggen bij het handelsregister van de volledige jaarstukken.

Sommige zakenlieden stonden voor de vraag wat te doen nu zij overwegen hun eenmanszaak of hun vennootschap onder firma in een NV om te zetten in verband met problemen van leiding, vererving e.d., ondanks het bekende en nog steeds niet tot oplossing gebrachte bezwaar van de dubbele belasting (vennootschaps- en inkomstenbelasting). Zij waren met hun plannen nog niet gereed en vreesden, mede door de overbezetting van de notariskantoren, niet klaar te komen vóór de fatale datum van 28 december 1972, en dan achter het net te vissen. Men kon hen geruststellen met de mededeling dat zij met die datum niets te maken hebben, omdat er van omzetting van een NV in een BV bij hen geen sprake is, zodat zij rustig hun gang kunnen gaan. Eenmanszaken en vennootschappen onder firma hebben thans geen publikatieplichten en krijgen die in het kader van het herziene ondernemingsrecht ook niet.

Waarschuwing

Aanleiding tot dit artikel over de BV is de beroering, tweeweggebracht door een televisie-uitzending en door grote koppen in de dagbladen over de geringe animo betoond door de ondernemers van de middelgrote ondernemingen voor de BV. Eind december 1971 waren er nog geen 2.000 NV's van de 40.000 belanghebbende NV's omgezet in BV's. Bovendien zullen er bij de ge-

melde 2.000 binnengekomen gevallen nog talrijke vennootschappen zijn die dochterondernemingen zijn van houdstermaatschappijen. Voor hen is de omzetting geen vraagstuk. De jaarrekeningen van al die dochters afzonderlijk naar het handelsregister sturen heeft geen zin. Voor concernmaatschappijen geven de voorschriften, die publikatie van de geconsolideerde jaarcijfers ter vervanging van de publikatie van de individuele jaarrekeningen van de dochters toestaan, een redelijke oplossing. Deze geringe toeloop is geenszins verbazingwekkend.

Dat grote aantallen middelgrote ondernemingen zich nog niet voor de omzetting hebben gemeld is begrijpelijk. De Europese Gemeenschappen hebben hen geen dienst bewezen door in etappen het recht op de naamloze vennootschap, dat in ons land tot ieders tevredenheid functioneerde, te wijzigen. En nog is deze operatie op Europees niveau niet voltooid, wat komt er nog meer? In elk geval is nog van belang het in november 1971 gepubliceerde ontwerp Vierde Richtlijn, dat nogal sterk van onze Wet op de Jaarrekening afwijkende voorschriften omtrent de jaarrekening geeft en de publikatieplicht voor BV's bij veel kleinere BV's invoert dan thans volgens onze wet het geval is. Bovendien bracht het nieuwe recht geen enkele verbetering voor de onderneming zelf en voor de aandeelhouders, wel nodeloze verslechtering. Waarom moest bijv. voor de besloten vennootschap het aandelenbewijs imperatief vervangen worden door de inschrijving in het register van aandeelhouders? Objectief gezien kan men het best zonder aandelenbewijs stellen, maar velen hebben er nu eenmaal bezwaar tegen hun kapitaalstorting slechts terug te vinden in een inschrijving in een register van aandeelhouders. Dit, gevoegd bij de reeds genoemde andere zorgen waarmee de middelgrote ondernemingen thans te maken hebben, verhinderde, dat echt aandacht geschonken werd aan de kwestie van omzetting van NV's in BV's.

In het kort: men voelt het aan alsof men er niets mee opschiet. Er is geen verbetering vergeleken met de oude situatie. Het gaat er alleen om dat nu ook bij de „besloten NV” iets móét, dat vroeger niet behoefde.

De waarschuwing had zeker zin

De verplichting een jaarrekening samen te stellen met inachtneming van de voorschriften van de Wet op de Jaarrekening geldt voor de NV en voor de BV voor het eerst voor de jaarrekening over 1971. NV en BV moeten de jaarstukken dus volgens bedoelde voorschriften aan aandeelhouders voorleggen; de NV's moeten ze na de vaststelling ter inzage leggen ten kantore van het handelsregister, tenzij zij thans vallen onder het begrip „besloten naamloze vennootschap” van art. 42-C-oud WvK en vóór ultimo 1972 BV zullen worden. Alle ultimo 1972 bestaande NV's moeten natuurlijk in het jaar 1973 de jaarstukken over 1972 bij het handelsregister deponeren ingevolge het gewijzigde WvK. Tussen 30 december 1972 en 30 januari 1973 moet echter bovendien iedere nog bestaande besloten NV haar balansen en winst- en verliesrekeningen met toelichting, welke vóórdien zijn vastgesteld — te rekenen vanaf de balans en winst- en verliesrekening met toelichting over het boekjaar waarin 11 september 1970 viel — ter inzage leggen ten kantore van het handels-

register. Voor NV's die dit destijds reeds over 1970 hebben gedaan en het nog zullen doen over 1971 verandert er niets; zij zullen in het eerste halfjaar 1973 de cijfers 1972 verder deponeren, enz.

Het gaat hier nu in het bijzonder om de „besloten naamloze vennootschappen” die onder de oude wet geen jaarcijfers behoeft te deponeren. Indien deze naamloze vennootschappen ultimo 1972 nog steeds NV zijn, moeten zij in de eerste maand van 1973 de jaarcijfers die zij over 1970 en over 1971 hebben vastgesteld als nog bij het handelsregister deponeren. Dat is niet onoverkomelijk: zij zullen dan wel een afschrift ter beschikking hebben van de jaarstukken over die jaren en niet iets geheel nieuws behoeven op te stellen om weg te sturen, waarbij zij zich echter moeten realiseren, dat de jaarrekening 1971 aan de Wet op de Jaarrekening zal moeten voldoen. *Wil men die jaarcijfers over 1970 en 1971 niet bij het handelsregister hebben en ook die over 1972 en volgende jaren daar niet ter inzage leggen, dan moet er uiterlijk 28 december 1972 een BV zijn in plaats van de vroegere NV.* Dat is de hele betekenis van de fatale datum 28 december 1972.

Het is dus een eenvoudige zaak: de NV die geen jaarcijfers bij het handelsregister ter inzage wenst te leggen, moet ervoor zorgdragen uiterlijk 28 december 1972 in een BV te zijn omgezet. En dan moet er nu wel onverwijld werk van worden gemaakt. De NV die aan deze publikatie van de jaarrekening niet zwaar tilt, behoeft niets te doen en kan rustig NV blijven.

Waarom de oude jaarstukken er nog bij?

Hoewel deze ter inzage legging in januari 1973 van oude jaarstukken over 1970 en 1971 geen kwestie van werkverschaffing is, heeft zij toch materieel weinig nut. Wie zal er namelijk nog naar het handelsregister tijgen in 1973 om eens na te gaan wat er is te vinden over het jaar 1971, laat staan over het jaar 1970 over een of andere vroeger „besloten naamloze vennootschap”? De Eerste EEG-richtlijn, art. 13, bepaalt dat de „besloten vennootschappen” naar Nederlands recht tot openbaarmaken van de jaarstukken moeten overgaan, dertig maanden na kennisgeving van de richtlijn, dit is 9 maart 1968 (datum van de richtlijn — dwingend recht). De Nederlandse wetgever is deze vennootschappen tegemoet gekomen door het uitstel tot 28 december 1972. De ondernemingen die dan nog de NV-vorm hebben, moeten echter om te voldoen aan de bepalingen van de Eerste Richtlijn de jaarstukken deponeren vanaf het jaar waarin de aangegeven datum van 11 september 1970 valt (30 maanden na 9 maart 1968).

Conclusie

Het openbaar maken van de jaarcijfers ener onderneming is van betekenis met betrekking tot de bescherming van de belangen van derden. Bij NV en BV zijn de aandeelhouders niet verder aansprakelijk dan tot de nominale waarde van de aandelen. De bestuurders zijn werknemers van de vennootschap. Leveranciers en kredietgevers hebben er echter heel veel mee te maken hoe sterk hun relatie in feite is. Men tracht daaromtrent veelal zekerheid te verkrijgen door informatie in te winnen bij speciale kantoren en ook bij banken over

nieuwe relaties en over al te langzame betalende. Door deponering van de jaarcijfers, opgemaakt overeenkomstig de voorschriften van de Wet op de Jaarrekening bij het handelsregister, verschaft de vennootschap veel informatie. Niet alleen de balans en zijn van betekenis; belangrijker nog is de informatie over de resultaten: omzetcijfers (in absolute getallen of in verhoudingscijfers), lonen, sociale lasten, afschrijvingen, rente en buitengewone baten en lasten. Ook zijn van belang de accountantsverklaring en het bedrag der bezoldigingen van commissarissen gezamenlijk.

Het is te begrijpen dat ondernemers zich afvragen welk nut dit voor hun eigen onderneming heeft. De concurrentie wordt hiermede een goede gelegenheid geboden achter de schermen te kijken. Verwacht wordt dat er ten aanzien van de inhoud van de jaarrekening nog meer bepalingen zullen komen en dat méér BV's dan thans volgens onze wet tot publikatie van gegevens door het ter visie leggen van de balans resp. de volledige jaarrekening zullen worden verplicht. *Het ligt in de lijn der verwachtingen dat de verdere ontwikkeling van het vennootschapsrecht in de EG zal voeren tot uiteenlopende regels voor de naamloze vennootschap enerzijds en de besloten vennootschap anderzijds.*

De NV's die tot nu toe „besloten” waren, dienen onverwijld over te gaan tot de BV-vorm als ze ook maar enigszins aarzelen hun volledige jaarstukken te deponeren bij het handelsregister; het is niet onwaarschijnlijk dat overeenkomstig de Vierde Richtlijn veel méér BV's tot verder strekkende publikatie verplicht zullen worden dan thans het geval is. Sommige ondernemingsleiders vragen zich af, of zij voor financiering in de toekomst toch de NV-vorm nodig zullen hebben. Dat ligt gewoonlijk nog ver in het verschiet. Zodra de onderneming in BV-vorm beter NV kan worden, is die omzetting in korte tijd met weinig kosten voor elkaar. Het is derhalve niet aan twijfel onderhevig dat de oproep tot het betrachten van spoed inzake het omzetten van besloten naamloze vennootschappen in besloten vennootschappen terecht is gedaan.

J. Brands

(I.M.)

SYSTEEMANALISTEN ?

★ uitzending van:

PONSTYPISTES
OPERATORS
PROGRAMMEURS
SYSTEEMANALISTEN

★ alle computeropleidingen

★ 24 uur

COMPUTERSERVICE
PROGRAMMEERSERVICE
PONSSERVICE

SYSTEMS 2000®

hoofdkantoor
haagweg 100 rijswijk (z-h)
tel. (070) 11 89 61

Sociologie van de chronische inflatie (I)

Volle tewerkstelling zonder inflatie van lonen en winsten¹⁾

PROF. DR. IR. J. GOUDRIAAN

Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan is voornemens in „ESB” een serie artikelen te publiceren over volle tewerkstelling zonder inflatie van lonen en winsten. Dit eerste artikel, gesplitst in drieën, is bedoeld als inleiding. De volgende artikelen zullen behandelen: internationale en nationale elementen van chronische inflatie; de intrinsieke ontoereikendheid van alle marco-economische maatregelen om bij volle tewerkstelling inflatie te voorkomen; volle tewerkstelling zonder inflatie, een vraagstuk van regeltechniek.

..... a poor economist who's only an economist”
(naar John Stuart Mill)

De naoorlogse literatuur over inflatie toont een geleidelijke, maar duidelijke verschuiving van klemtoon. In de eerste jaren na de bevrijding lag het accent op het zoveel mogelijk constant houden van het prijsniveau en toen de incidentele invloeden van de devaluaties van 1949 en de Korea-hausse van 1951 waren uitgewerkt, is men daar tot omstreeks 1961 ook vrij goed in geslaagd. Maar dan komt de kentering: 1961 is in Nederland het jaar van de Prijzenwet, de mannelijke arbeidsreserve bereikt voor het eerst een minimum van 1,2%, in de daaropvolgende jaren 1962 en 1963 zelfs van 1,1%.

Waarom inflatie bestrijden?

Tegelijkertijd komen de voorstanders van stelselmatige „structurele” inflatie aan het woord²⁾. Het oordeel over chronische inflatie wordt milder. In 1963 houdt H. G. Johnson zijn voordracht over: *A survey of Theories of Inflation*. Hij geeft daarin een samenvatting van enkele empirisch gevonden resultaten van inflatie en komt tot de conclusie dat de kwade gevolgen erg meevallen en dat gematigde inflatie gunstig is voor de economische groei³⁾.

In dezelfde stijl heeft Dr. C. de Galan in dit tijdschrift artikelen aan dit vraagstuk gewijd, even optimistisch van strekking⁴⁾. Hij komt dan ook tot de slotsom (*ESB*, 1969, blz. 979):

¹⁾ „How to Stop Inflation”, een vervolg op mijn artikelen in *ESB* en elders over „How to Stop Deflation” in de jaren 1931-1936.

²⁾ Voor Nederland wijs ik op de publikaties van Prof. Dr. Th. A. Stevers, met name *De wenselijkheid van structureel inflatoire overheidsfinanciering in de jaren zestig*, 5 oktober 1961; *De huidige budgettaire en monetaire politiek in Nederland*, *Benelux-publikatieblad*, 1963; *Bank liquidity, an obstacle to future prosperity?* *Economic Quarterly Review*, Amrobank, september 1967. De laatste twee publikaties zijn ook opgenomen in de overdrukken van het CPB, no. 86 en no. 107.

³⁾ Herdrukt in zijn verzamelbundel *Essays in Monetary Economics*, Londen, 1967 (1) en 1969 (2), blz. 133-137.

Uit een nauwkeurig onderzoek in Zuid-Afrika is gebleken dat voor het tijdvak 1948-1965 het hoogste groeipercentage bereikt werd bij een inflatie van 2% per jaar (*Die Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Ekonomie*, december 1967, blz. 309).

In de uitstekende studie van G. S. Dorrance in de *Staff Papers* van het IMF, maart 1966, over: „Inflation and Growth, The Statistical Evidence”, is er terecht op gewezen dat er tal van andere factoren zijn die dit verband beïnvloeden. Zijn algemene conclusie luidt: „Relatively slowly rising

prices — particularly in the wealthier countries — may have a stimulating effect. However, if the rate of inflation exceeds a certain (unspecified) rate, rising prices discourage economic development and rapid inflation seriously inhibits growth” (blz. 94). In elk geval is het duidelijk dat men een eventueel verband niet over korte tijdvakken, bijv. van jaar tot jaar, kan vaststellen maar alleen over lange perioden.

Voor Nederland over het betrekkelijk rustige tijdvak 1952 t/m 1961 steeg het prijspeil van de particuliere consumptie van 76 op 94, dus met een index 124; het volume van de produktie van bedrijven nam toe van 58 tot 92, dus met een index 160. Over het meer bewogen tijdvak 1962 t/m 1971 berekent men een index van de prijsstijging van 145 op 96, dus 150 en een index van het volume van de produktie van 160 op 97, dus 165. De stijging van de prijzen over het tweede tijdvak is meer dan het dubbele van die van het eerste; de stijging van het volume van de produktie van de bedrijven evenwel is nog geen 10% hoger. De vergelijking van de groei van het reële nationale inkomen over beide tijdvakken geeft vrijwel hetzelfde resultaat. De getallen zijn ontleend aan het *Centraal Economisch Plan 1971*, blz. 220-231.

⁴⁾ *ESB* van 11 januari 1967 en van 8 oktober 1969.

„Er is inflatie; dat is zolang Nederland niet méér infleert dan het buitenland en indien de pensioenen (bedoeld is *alle* pensioenen) welvaartsvast worden gemaakt, niet zo erg”.

Het is deze, vrij algemeen verbreide, opvatting die Prof. Zijlstra in zijn rede voor de algemene vergadering van de Bank voor Internationale Betalingen op 8 juni 1970 uitdrukkelijk heeft verworpen. Ik citeer met name (blz. 7):

„... as long as we happily inflate together expansion will run into no difficulties. I am afraid that I have no sympathy with this view. *Inflation is a disease in itself, and when it persists it leads to distortions, which increase the danger of a severe economic set-back. Moreover, protracted inflation weakens our very social fabric*”.

De door mij gecursiveerde passages geven het thema voor dit artikel. Men moet de chronische inflatie niet in de eerste plaats bestrijden om haar economische gevolgen. Men moet haar principieel en volstrekt verwerpen om de verderfelijke gevolgen die het stelselmatige geldbederf onafwijsbaar meebrengt voor de maatschappij in haar geheel. Men moet de aandacht allereerst concentreren op de *sociologie van de chronische inflatie*.

In zijn beroemde boek van december 1919 over *The Economic Consequences of the Peace* schreef Keynes (blz. 220):

„Lenin is said to have declared that the best way to destroy the Capitalist System was to debauch its currency. Lenin was certainly right. There is no subtler, no surer means of overturning the existing basis of society than to debauch the currency”.

Dit is precies waar men nu al jaren lang mee bezig is — zonder er iets anders en beters voor in de plaats te stellen. Waarschuwendende voorbeelden uit de geschiedenis van de chronische inflatie liggen voor het grijpen. Binnen het kader van dit artikel kan ik er slechts een paar vluchtig vermelden onder verwijzing naar de literatuur.

De Franse revolutie

In hun boek *Aera van Europa* (1954) schrijven de Romeins (blz. 224) over de Franse revolutie van 1789 e.v.:

„... het is ook in latere revolutionaire perioden een algemene regel gebleken dat revoluties niet ontstaan uit volstreekte ellende die de mensen verdooft en moedeloos maakt, maar bij achteruitgang of dreigende achteruitgang van een groep mensen die het betrekkelijk goed gehad heeft of heeft”.

De Romeins hadden zich kunnen beroepen op de opmerkelijke verandering die de geschiedschrijving over de Franse revolutie in de loop der jaren heeft ondergaan. Voor Michelet was het „une révolution de la misère”⁵⁾. Jaurès heeft er echter het eerst op gewezen dat de 20 of 30 jaren voorafgaande aan 1789 een tijdvak zijn geweest van stijgende welvaart en geleidelijke verbetering voor alle lagen van het volk⁶⁾. Iedereen herinnert zich uit zijn schooltijd dat de bijeenroeping van de Nationale Vergadering in 1789 uit financieel oogpunt noodzakelijk was geworden om orde te stellen op de altijd stijgende

tekorten op 's lands begroting, de verkwisting van het hof enz., kortom de inflatie. In het tijdvak van 1750 tot aan de revolutie daalt de koopkracht van het Franse geld van 3 op 2⁷⁾, dus een stijging van het prijspeil met 50% in krap veertig jaar, dat is maar met iets meer dan 1% per jaar. Maar na 1778 kwamen enkele jaren van recessie en dalende prijzen; de prijsstijging in de jaren vlak voor 1789 moet dus belangrijk groter zijn geweest dan 1% per jaar.

Hoe was de stemming in Frankrijk in deze jaren vóór de revolutie? Die vertoont een opmerkelijke overeenkomst met hetgeen men nu, niet alleen in Nederland, maar in alle door de inflatie geteisterde landen, kan waarnemen. Geen sprake van tevredenheid over de stijgende welvaart, men was kribbig en kregel. „Het was mode om over alles te klagen”, schrijft een tijdgenote Madame de la Tour du Pin (1770-1853) in haar *Mémoires*. Een scherpe analytische geest als Alexis de Tocqueville (1805-1859) geeft hoofdstuk 4, deel 3 van zijn boek over *l'Ancien Régime et la Révolution* de veelzeggende titel: Hoe, ofschoon de regering van Lodewijk XVI het welvarendste tijdperk was van de monarchie, deze zelfde welvaart het uitbreken van de revolutie verhaastte.

Men schrijft dikwijls het uitbreken van de revolutie toe aan de invloed van grote schrijvers zoals Voltaire, Rousseau, de Encyclopaedisten enz. en noemt dan met name *Le Contrat Social*. Maar moderne onderzoeken hebben duidelijk aangetoond dat *Le Contrat Social* vóór de revolutie het minst gelezen werk was van Rousseau⁸⁾. Veel meer dan door dit moeizame boek wordt de tijdgeest getypeerd en versterkt door de *Bruiloft van Figaro*, geschreven in 1781, eerst in 1784 vrijgegeven voor publieke vertoning. Daar spreekt voor het eerst de emotie van de algemene ontevredenheid⁹⁾, zonder enig concreet en constructief doel en niet bezwaard door verstandelijke analyse. Het is de harde stem van een „brasseur d'affaires” als Beaumarchais, die de revolutie aankondigt en oproept.

Dezelfde stemmingen groeien geleidelijk onder het bewind van de burger-koning Louis Philippe (1830-1848) en monden uit in de februari-revolutie van 1848. En weer is het tijdvak, dat aan deze revolutie voorafgaat, getuige van steeds toenemende welvaart bij een steeds stijgend prijspeil. Perroux heeft uitgerekend dat tussen de jaren 1835 en 1847 het nationale inkomen in Frankrijk toenam met gemiddeld 2,4% per jaar¹⁰⁾. In dat milieu sprak Guizot de later door hem aangevulde

⁵⁾ *Histoire de la révolution française*, Parijs, 1847-1853.

⁶⁾ *Histoire socialiste de la révolution française*, 1901-1904. Voor latere schrijvers verwijs ik naar G. Rudé, *Interpretations of the French Revolution*, The Historical Association, Londen, 1961.

⁷⁾ G. d'Avenel, *La fortune privée à travers sept siècles*, Parijs, 1895.

⁸⁾ D. Mornet, *Rousseau, l'homme et l'oeuvre*, Parijs, 1950, blz. 105.

⁹⁾ Lanson, *Histoire de la littérature française*, hoofdstuk „Le Mariage de Figaro”.

¹⁰⁾ Ph. Vigier, *Le monarchie de Juillet*, Parijs, 1969 (3), blz. 34.

leus: „Enrichissez vous”¹¹⁾. Lijkt dit niet op de uitspraak van Macmillan nog maar enkele jaren geleden: „You never had it so good”? Maar evenals nu was ook toen de tevredenheid ver te zoeken. Lamartine sprak al in 1839 de lichtzinnige woorden die alom weerklink vonden: „La France est une nation qui s'ennuie!”. En tegen deze achtergrond van welvaart en verveling brak, voor iedereen geheel onverwacht, de opstand uit¹²⁾. De veelgemaakte Louis Philippe nam de vlucht, de opstand groeide uit tot een revolutie met grote en voor Frankrijk noodlottige gevolgen.

Inflatie in de Gouden Eeuw

Ik wil niet verder uitweiden over Franse geschiedenis. De historie van Nederland geeft een nog veel sprekender voorbeeld hoe inflatie en snelle economische groei het sociologische klimaat beïnvloedt. Op school leren wij van de Gouden Eeuw, de Eeuw van Frederik Hendrik. Ik heb ook geleerd van Vondels *Roskam* uit het jaar 1630, volgens Albert Verwey misschien van 1628. Het verschil is voor mijn doel onbelangrijk. Het is algemeen bekend dat de sluipende inflatie van de zestiende eeuw, in het eerste en tweede kwart van de zeventiende eeuw in Nederland steeds sneller voortging¹³⁾. Piet Hein veroverde de zilvervloot in 1628; 1630 was een duurtejaar¹⁴⁾; 1635 en 1636 zagen de beruchte Tulpenhandel.

In het tweede kwart van de zeventiende eeuw wordt de tendentie om het in handel en scheepvaart verdiende geld te beleggen in landerijen en ander onroerend goed steeds sterker. Deze beleggers nemen in de vroedschap en vooral in het college van burgemeesteren steeds meer de plaatsen in van de „coopluiden”. Ook daar zijn zij bedacht op beveiliging van hun positie door middel van contracten van correspondentie; het oudste spoor van deze contracten dateert van . . . 1630¹⁵⁾.

En dat is dan ook het officiële jaar van het verschijnen van Vondels *Roskam*. Het is niet aannemelijk dat Vondel alle misbruiken heeft gekend die wij later van de geschiedkundigen vernomen hebben, maar hij heeft er stellig een aantal van gekend en een groot dichter weet meer dan hetgeen hij a plus b vernomen heeft. Vondel neemt als tijdgenoot geen blad voor de mond en noemt „de Gouden Eeuw” kort en krachtig:

„. . . . dees rampzalige en beroerlijke tijen,
Waar in elk grabbelt tot zijn naastens achterdeel
(= nadeel)¹⁶⁾
Schrijf andren toe en schuift op hem den schuld
van 't scheel”

Een kernachtiger omschrijving van de sociologie van de chronische inflatie kan men niet geven.

Inflatie in Engeland

Wil men nog een ander getuigenis dan kan men die vinden in het bekende gedicht van Wordsworth: *Written In London*, september 1802. Dat was de tijd die G. M. Trevelyan karakteriseert als gedomineerd door „a rampant individualism, inspired by no idea beyond quick money returns”¹⁷⁾. Wordsworth zegt:

„The wealthiest man among us is the best;
No grandeur now in nature or in book
Delight us. Rapine, avarice, expense,
This is idolatry; and these we adore,
Plain living and high thinking are no more”.

Maar het tijdvak van langdurige inflatie in Nederland en Engeland heeft toch niet geleid tot revolutie in deze landen? Nee, maar het heeft wel geleid tot een zeer langdurig tijdvak van geestelijke verlamming en steriliteit op maatschappelijk en politiek gebied.

Wordsworth leefde tot 1850; zijn poëtische inspiratie was gedoofd vóór 1815. Shelly en Keats verwierven tijdens hun leven alleen maar bekendheid in een heel beperkte kring. Robert Owen, de eerste grote bedrijfsman in de geschiedenis, heeft men vruchteloos laten praten en in de verbittering gedreven. Eerst omstreeks 1848 komt er weer enig leven in de brouwerij. Dan verschijnen de vruchteloze pogingen van Maurice en Kingsley, van Carlyle en Ruskin en Dickens schrijft zijn sociale romans (*Bleak House*, 1853, *Hard Times*, 1854, *Little Dorrit*, 1857). Zij gaven uiting aan een sterk sociaal gevoel, maar moesten vrijwel zonder enig resultaat blijven omdat zij niet ondersteund werden door een levende wetenschap. Vergelijk de eerste zinnen van de *Wealth of Nations* (Adam Smith, 1776) met het begin van het „Original Preface van de *Principles* (Ricardo, 1817) en constateer wat er in die veertig jaar veranderd is: de ruime en milde visie van Smith, die het gehele welvaartsstreven van de mensheid omvat, is vernauwd tot een schrale theorie over de verdeling zonder een sprankje inspiratie tot hervorming.

Niets is zo karakteristiek voor de lange winterslaap van de sociale economie als het lot van Robert Malthus. Hij werd beroemd door zijn bevolkingstheorie (1798) van geringe wetenschappelijke, zonder enige praktische, betekenis. Maar veruit zijn beste werk: *Principles of Political Economy* (1820) en zijn uitmuntende polemieken tegen Ricardo en tegen Say zonken weg in vergetelheid. De officiële economie moest wachten tot de alles ontwrichtende crisis van 1929 en tot de praktische demonstratie door Hitler en Schacht in 1933 en volgende jaren dat men werkloosheid effectief kan bestrijden door het scheppen van additionele vraag, ook al is die dan gericht op bewapening en voorbereiding tot een wereldoorlog, vóór zij gehoor verleende aan Keynes toen hij in 1936 met zijn *General Theory* kwam.

¹¹⁾ Voor de geschiedenis van de leus van Guizot zie O. Guerlac, *Les citations françaises*, Parijs, 1952, blz. 281.

¹²⁾ A. de Tocqueville, *Mijn herinneringen aan de onwenteling van 1848*, WB uitgaaf van 1906, blz. 95.

¹³⁾ Zie o.a. Dr. W. van Ravesteyn, *Onderzoekingen over de economische en sociale ontwikkeling van Amsterdam gedurende de 16e eeuw en het eerste kwartaal der 17e eeuw*, Amsterdam, 1906.

¹⁴⁾ Prof. Dr. H. Brugmans, *Opkomst en bloei van Amsterdam*, 1944 (2), blz. 102.

¹⁵⁾ Jan en Annie Romein, *De lage landen bij de zee*, 1961 (4), deel 2, blz. 60.

¹⁶⁾ In het Afrikaans is *agterskot* (= nabetalings) een voorbeeld van deze zeventiende eeuwse taalvorm, dat nog in leven is gebleven.

¹⁷⁾ *English Social History*, 1945 (3), blz. 463; cursivering van mij.

Ik beweer natuurlijk niet dat de langdurige „slaap van de rede die monsters teelt”¹⁸⁾ alleen is toe te schrijven aan de materialistische mentaliteit van de inflatieperiode tijdens de oorlogen van Napoleon. Maar de verandering van *stemming*, door Wordsworth zo goed aangevoeld, is in die jaren ontstaan, heeft zich machtsposities veroverd, zich daarin verschanst en aan „het vrije spel der krachten” een gezag verleend dat ook nu nog lang niet volledig is overwonnen. In Amerika is het nog oppermachtig.

Ernstige gevolgen voor Nederland

Voor Nederland zijn de gevolgen van de inflatie in de eerste helft van de „Gouden Eeuw” nog veel ernstiger geweest. Zij hebben, geheel anders dan in Engeland, de economische ontwikkeling vertraagd en geremd en gevolgen gehad die wij zelfs nu nog niet geheel te boven zijn.

Vergelijk de toestand in de Republiek omstreeks 1600 met die in 1650 en dan met die in 1700. Tussen 1600 en 1650 is er een enorme vooruitgang in uiterlijke rijkdom en in geestelijk leven. Maar het kwaad vreet aan de wortel. De afsluiting van de regentenklik is reeds in volle gang; elke instroming van nieuw bloed, nog heel sterk in het begin van de eeuw, is geweerd. Wat nóg veel schadelijker is:

„de millioenen in de handel verdiend, werden steeds meer aan het bedrijfsleven onttrokken; belegging in grond kwam in de eerste helft, belegging in staatspapieren in de tweede helft van de 17e eeuw veel voor, om in de 18e eeuw zelfs de meest typische vorm van kapitaals-investering te worden”¹⁹⁾.

In 1700 is Nederland geestelijk dood. Alle grote schrijvers en schilders, beeldhouwers en architecten zijn bijna plotseling verdwenen. Het is of er een ijzige wind over het land is gegaan en het zal duren tot de tweede helft van de 19e eeuw voor er weer nieuwe bloei komt. Economisch is Nederland na 1700 alleen nog belangrijk als bankiersland en dan vooral ten bate van vreemdelingen. Kapitaal vloeit af naar het buitenland. Dit verschijnsel, deze stelselmatige *deflatie*, gecombineerd met de uitzonderlijk hoge en gecompliceerde indirecte belastingen²⁰⁾, veroorzaakt in Nederland een massale en chronische werkloosheid, ernstiger dan bijna overal elders²¹⁾.

Het is in deze twee of tweeëneenhalve eeuw van economische stilstand dat in Nederland alle sporen van een democratisch besef zijn afgestorven en op deze kale grond zijn de altijd voortwoekerende schimmels gegroeid van het anarchisme.

De eerste sterke stem die het Nederlandse volk in al zijn lagen wakker riep was Multatuli. Maar hij was geen liberaal, geen democraat, geen socialist. Hij bespote Thorbecke en het parlementaire stelsel. Hij was anarchist in aanleg en in roeping²²⁾.

De anarchie, schreef Van der Goes in 1891, is de

„denkwijze die in Nederland bij de ontwikkelde mensen de meeste aanhangers vindt. Het is verbazend hoe sterk de anarchie verbreid is onder de geleerden, de letterkundigen, de professionele en technische vakken”²³⁾.

Deze uitspraak geldt niet alleen voor de intellectuelen, zij geldt voor het gehele Nederlandse volk. Geen arbeidersleider is met meer algemene deelname, met meer

hartelijkheid en respect ten grave gedragen (ook letterlijk door Amsterdamse bootwerkers), dan Domela Nieuwenhuis in 1919. Hij verpersoonlijkte de ontwikkeling „Van Christen tot Anarchist”.

Niet alleen historische, economische invloeden, maar ook de diepe ethische zin van het Nederlandse volk geven aan het anarchisme een duurzame voedingsbodem. *Want de kern van de anarchistische overtuiging is het uitdragen van het persoonlijke gevoelsleven — zonder maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef en zonder kennis van economie en maatschappij.*

„Mir geht nichts über Mich!”. Dat is het slot van de voorrede van *Der Einzige und sein Eigentum* (1844) van Max Stirner (1806-1856). Dat is het boekje waarmee Menno Ter Braak in 1933 zijn onverholven sympathie betuigde²⁴⁾. En hij wees met instemming op de verwantschap met Nietzsches *Wille zur Macht*, een kreet die de laatste tijd ook is gehoord in de Nederlandse politiek. De vruchtbare strijd om beginselen is uit de publieke gedachtenwisseling verdwenen.

In 1969 herdacht Nederland het geboortjaar van Erasmus, vijf eeuwen geleden. Als onderdeel van deze herdenking verscheen een boek van Hans Redeker, dat „vooral ook” een ontmoeting wilde geven „met wat hij voor onze eigen tijd kan betekenen”. Dit boek heeft als titel: *Ik wil een niet-burger zijn*. Erasmus geannexeerd voor het anarchisme.

Zo ziet men hoe sterk het anarchistische sentiment de geesten opnieuw bekoort. Het is een op de spits gedreven emotioneel individualisme en *ego*-isme, gevaarlijker dan ooit, nu de economische ontwikkeling samenwerking en dus vrijwillige onderschikking in steeds grotere eenheden onvermijdelijk maakt.

En het is de chronische inflatie, dit is de anarchie op monetair terrein, die de strijd van elke groep tegen alle andere groepen aanwakkert en daarmee de latente, inheemse sympathie voor het anarchisme aanblaast tot nieuwe agressieve activiteit.

J. Goudriaan

¹⁸⁾ Goya (ca. 1810); motto van mijn intreerede van 12 februari 1936 als buitengewoon hoogleraar aan de TH te Delft.

¹⁹⁾ De Romeins, t.a.p., blz. 73-74; cursivering van mij.

²⁰⁾ Zie Ch. Wilson, *The Dutch republic*, Londen, 1968, blz. 232, in het Nederlands vertaald als *De Gouden Tijd van de Republiek*.

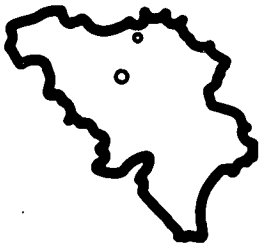
²¹⁾ In 1851 verscheen de studie van J. de Bosch Kemper, *Geschiedkundig onderzoek naar de armoede in ons vaderland*, als antwoord op een vraag van de Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, die tevoren reeds drie verhandelingen over hetzelfde onderwerp had bekroond en uitgegeven (blz. 2).

²²⁾ Uit het werk van Frank van der Goes, Amsterdam, 1939, blz. 127, 130 en 134.

²³⁾ Idem, blz. 37.

²⁴⁾ Verzameld Werk 3, blz. 9-12.

Indien u niet alles op economisch gebied kunt lezen, dan kunt U ESB onmogelijk missen.

Een akkoord voor een nieuwe regering

E. THIELEMANS*

Na lange onderhandelingen kon in België eind januari een nieuwe regering het vertrouwen van het parlement vragen en verkrijgen. Zoals voorzien, liep alles uit op een nieuwe christendemocratische-socialistische coalitie en dan nog wel onder dezelfde leiding als de vorige regering: eerste minister Eyskens en vice-premier Cools.

In haar verklaring aan het parlement zegt de nieuwe regering te willen streven naar een gemeenschap die gekenmerkt zou moeten worden door een efficiënt beheer van de economie en de Staat, een strijd tegen de discriminaties die in onze gemeenschap nog bestaan, een weigering van de absolute voorrang van de economie en een daadwerkelijke voorrang van de mens, een reële participatie in de verschillende sectoren en een wil tot handelen op Europees en wereldvlak. Vijf grote doelstellingen dus waarvan niemand het belang zal ontkennen.

Economische groei en volledige tewerkstelling komen helemaal vooraan in de regeringsverklaring als essentiële oogmerken om de toestand en de bestaanszekerheid van iedereen te verbeteren, de minstbedeelden een behoorlijke levensstandaard te geven en een reële steun te verlenen aan de derde wereld. Van het particuliere initiatief wordt gezegd dat het een van de pijlers van het dynamisme van de economie blijft, meer in het bijzonder door zijn rol in het beheer van de bedrijven. De Staat, als behoeder van het algemeen welzijn, moet aansporen, bijspringen waar het nodig is, desgevallend aansluiten bij de inspanningen van de privé-bedrijven en erover waken dat de oriëntering van de verschillende sectoren van de economie niet uitsluitend door het winstmotief wordt beheerst. Opdat de Staat die rol zou aankunnen, moet hij efficiënt worden beheerd, moeten zijn werkmethoden worden gereorganiseerd en moeten beheersinstrumenten die een beredeneerde keuze mogelijk maken, worden ingevoerd.

De strijd tegen de discriminaties zal vooral worden gevoerd op het vlak

van de opvoeding (maximale kansen voor iedereen), de gelijkheid voor de vrouw en de hulp aan de armen, de zwakken en de gehandicapten. De voorrang aan de mens zal worden geconcretiseerd door acties voor bescherming en herstel van het leefmilieu, vrijetijdsbesteding, cultuur, permanente opvoeding, evenwichtige vorming, inschakeling van de jongeren in de maatschappij, bescherming van het gezin.

De reële participatie op alle niveaus moet het de mens mogelijk maken in de verschillende gemeenschappen deel te nemen aan de beslissingen die hem aanbelangen ten einde te voorkomen dat de mens zich gaat verliezen in de ingewikkeld geworden maatschappij.

Het buitenlandse beleid zal bij voorrang gericht zijn op de verwezenlijking van de Europese eenmaking, de wereldvrede en de verhoging van de ontwikkelingssamenwerking. De regering spreekt zich hier o.m. uit voor de ontwikkeling van de economische en monetaire unie, de versteviging van de instellingen der Europese Gemeenschappen en de uitbreiding van de bevoegdheden van het Europese Parlement waarvan de leden bij algemeen stemrecht zouden moeten worden verkozen.

Gelet op de conjuncturele recessie hecht de nieuwe regering vanzelfsprekend veel belang aan een programma voor aanwakking van de economie. Dit programma beoogt vooral de aanwakking van woningbouw, ondernemingsinvesteringen, openbare investeringen en uitvoer. Inzake ondernemingsinvesteringen neemt de regering zich o.m. voor, nieuwe investeringen fiscaal te begunstigen en rente- en kapitaalsubsidies te verlenen voor een ruim programma tot uitrusting van de nijverheid met apparaten voor de bestrijding van de verontreiniging. Naast de op de buitengewone begroting voorziene overheidsinvesteringen ten bedrage van Bfr. 56 mrd., zullen in 1972 bijkomende investeringsprogramma's voor Bfr. 10 mrd. worden uitgevoerd. Bovendien zal een zgn. Fonds voor ondersteuning van de conjunctuur

worden opgericht dat over Bfr. 3 mrd. zal beschikken om de gewone uitgaven te dekken die nodig zijn voor de economische heropleving. Een en ander leidt vast naar een vergroting van het begrotingstekort, te meer daar de schatkist bovendien de weerslag (geraamd op Bfr. 17 mrd.) van de detaxatie van uitvoer, investeringen en voorraden voortvloeiend uit het BTW-stelsel zal ondervinden.

De regering neemt zich dan ook voor de terugbetaling van taksen begrepen in de voorraden gedeeltelijk in obligaties te doen in plaats van in speciën, de belastingontduiking te bestrijden en . . . zekere belastingen te verhogen. Zo wordt het kijk- en lustergeld (TV- en radiotaks) met 50% verhoogd en de vennootschapsbelasting met 10% „in de zin van de Europese harmonisering”, hetgeen in strijd is met de conjuncturele gerijmdheid van zo'n maatregel op dit ogenblik. In ieder geval zal wat in België de gewone begroting wordt genoemd een „licht tekort” vertonen. Volgens officiële ramingen betekent dit Bfr. 6 mrd., maar volgens anderen heel wat meer.

In economische kringen zijn de besprekingen rond het regeringsakkoord tussen de christelijke volkspartij en de Belgische socialistische partij deze keer met bijzondere aandacht gevolgd, wegens de discussies die werden gevoerd over hervormingen van de economische en financiële structuren. Het ging hier niet zozeer over wat wordt voorzien voor de regionalisering van het plan (waarbij kan worden opgemerkt dat het plan 1971/1975 nog steeds niet door het parlement werd goedgekeurd) en voor de instelling van de complexe regionaal-economische apparatuur, noch over de hergroepering van de huidige Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Nationale Arbeidsraad in een Economische en Sociale Raad (een sedert lang hangende zaak) of over de informatie die aan de ondernemingsraden moet worden verstrekt. Het waren bepaalde hervormingen in

* Economisch adviseur van de Kredietbank te Brussel.

de sectoren energie en financiën die de aandacht op zich trokken en moeilijke knelpunten in de besprekingen bleken te zijn.

Het regeringsakkoord voorziet voor de sector elektriciteit de mogelijkheid tot oprichting van openbare productie-eenheden (thans is de productie een zaak van privé-ondernemingen, terwijl de verdeling wordt verzorgd door privé- en gemengde ondernemingen) en de intrede van de openbare sector in het Beheerscomité. Sedert een vijftiental jaren worden in de Belgische elektriciteitsnijverheid de beslissingen inzake investeringen en afschrijvingen gecoördineerd in de schoot van dit Beheerscomité waarin vertegenwoordigers van de ondernemingen zetelen. De werkzaamheden van dit Comité worden gecontroleerd door een controlecomité bestaande uit vertegenwoordigers van de ondernemingen, de vakbonden, het Verbond der Belgische Nijverheid en de overheid.

Men heeft van deze structuur tot nog toe gezegd dat ze vijftien jaar geleden de nationalisering van de elektriciteitssector heeft doen voorkomen, behoorlijk heeft gewerkt en de levering van goedkopere elektriciteit aan de verbruiker heeft mogelijk gemaakt. Het lijkt thans in de bedoeling te liggen aan de openbare sector ter zake een grotere rol toe te vertrouwen.

Voor de petroleumsector wordt de van Financiën, het top-overlegorgaan

oprichting van een controlecomité in het vooruitzicht gesteld dat toezicht zal houden op de prijsvorming, de investeringsplannen en de luchtbevuiling en alle nodige voorstellen zal doen betreffende de betrekkingen tussen de Staat en de petroleum-industrie.

Ook voor de financiële sector blijken veranderingen op til te zijn. De regering zegt, zich door de aanbevelingen van de derde commissie De Voghel en van de Hoge Raad van Financiën te zullen laten leiden om de bescherming van het spaarwezen, de autonomie van de bankactiviteiten en alsmede de deelname van de holdings en financiële instellingen aan een democratische planning en aan de financiële programmatie te verzekeren. Deze derde commissie De Voghel, ingesteld naar aanleiding van de deelneming van de Algemene Bank Nederland in het kapitaal van de Bank van Brussel, heeft inderdaad in november 1970 een 140 bladzijden tellend verslag ingediend, waarin de belangrijkste problemen van de bankactiviteit en van de financiële sector in hun geheel werden behandeld: branchevervaging, internationalisering, bescherming en bevordering van het sparen, bankwetgeving en autonomie van de bankfunctie. Suggesties werden door de commissie op elk van deze gebieden naar voren gebracht. Op zijn beurt heeft de Hoge Raad voor financiële aangelegenheden dat advies verstrekt aan de Minister

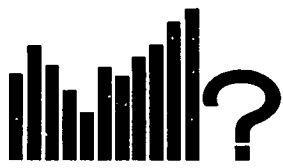
van Financiën, in de loop van 1971 geadviseerd nopens bepaalde door de commissie De Voghel behandelde problemen.

Op zekere ogenblikken leek het alsof al dat commissie- en overlegwerk tot niet veel zou dienen en dat nogal ingrijpende maatregelen zouden worden genomen, zoals de overdracht van controlerende bankparticipaties aan de overheid of de rechtstreekse vertegenwoordiging van de overheid in de toporganen van de banken. In het regeringsakkoord heet het tenslotte dat het openbare toezicht op de banken met meervoudige filialen zal worden verstevigd door een protocol tussen de Bankcommissie en deze laatste betreffende de aanvaarding door de controle-autoriteiten van de benoeming van de hoofden der bankinstellingen.

Het regeringsakkoord is met gemengde gevoelens onthaald. Het werd gedoodverfd door de een als een ruk naar links, naar het collectivisme en naar een feodalisering van de economie, door de ander als een ruk naar rechts, als een nederlaag van de progressisten. Merkwaardig in ieder geval is, dat op het technische vlak amper een paar dagen na de regeringsverklaring in het jaarverslag van de Nationale Bank op een aantal punten verduidelijkende voorstellen naar voren werden gebracht.

E. Thielemans

Prognosties

Een mager perspectief

DRS. P. RESSENAAR

Eind vorige week is het eerste hoofdstuk van het *Centraal Economisch Plan 1972* gepubliceerd. In de zes maanden die er zijn verlopen sinds de *Macro Economische Verkenningen* zijn verschenen, is er wel het een en ander veranderd in de verwachtingen voor het komende jaar.

De verwachting dat in 1972 de conjuncturele spanningen zouden afnemen, is duidelijk een understatement gebleken. De richting van de ontwikkeling was weliswaar juist gezien, maar de veranderingen kwamen toch sneller en scherper dan verwacht werd. Het nieuwe kabinet heeft bepaald geen gemakkelijk begin gekre-

gen. Het Centraal Planbureau kenschetst 1971 als een jaar waarin de nominale loon- en prijsbeweging een vrijwel ongekende scherpste aannam. De werkloosheid steeg in het najaar van 1971 steeds sneller en bevindt zich nu al boven de top van 1967/1968 (voor seizoen gecorrigeerd). Over de moeilijkheden met de Rijksbegroting zullen wij het dan maar niet eens hebben.

De investeringen van het bedrijfsleven vielen in het tweede kwartaal van 1971 sterk terug. Als de statistieken op dit punt niet met zo veel vertraging binnenkwamen was het wellicht eerder mogelijk geweest, om te

voorzien wat voor wending de ontwikkeling zou nemen.

De daling van de investeringen houdt verband met een uitholling van de winstmarges. Van 1968 t/m 1971 daalde het rendement op het in kapitaalgoederen geïnvesteerde vermogen van 7,6% tot 5,6% vóór aftrek van belasting, ofwel van 4,3% tot 3,0% ná aftrek van belasting. De hier weergegeven uitholling van de winstmarges is reeds veel langer gaande. Het ziet er echter naar uit, dat dit proces nu in een kritische fase is gekomen, waarbij de investeringsdrang van het bedrijfsleven en daardoor de economische groei duidelijk worden

aangetast. Een dergelijke ontwikkeling heeft verstrekkende gevolgen voor onze mogelijkheden op iets langere termijn, zoals eveneens uit deze samenvatting blijkt.

Allereerst nog enige gegevens over 1972. Het volume der binnenlandse bestedingen neemt dit jaar met slechts 1% toe, wat alleen aan de particuliere consumptie is toe te schrijven, die als enige determinant nog een stijging vertoont. De bruto-investeringen van het bedrijfsleven zullen 6% beneden het niveau van 1971 liggen (netto, minus 15%). Gezien de scherpe daling die in 1971 is opgetreden, impliceert dit echter een zekere stabilisatie op het investeringspeil van ultimo 1971. De loonsomstijging van 12% is nog steeds aan de forse kant én groter dan in het buitenland, waardoor de concurrentiepositie verder verslechtert. Het prijsniveau zal nauwelijks minder stijgen dan in 1971.

De werkloosheid zal gemiddeld een niveau van 115.000 bereiken, waarbij opvallend is dat ditmaal de ontspanning in het westen vrij behoorlijk doorzet. Enigszins verwarrend is dat het Centraal Planbureau de werkloosheidspercentages ten opzichte van de totale beroepsbevolking weergeeft en niet ten opzichte van de afhankelijke beroepsbevolking, zoals te doen gebruikelijk is. De toeneming van de werkloosheid wordt in 1971 en 1972 overigens duidelijk geremd door de zeer geringe aanwas van de beroepsbevolking. Dit in tegenstelling tot 1967, toen er juist nog een stukje geboortegolf uit de scholen op de arbeidsmarkt kwam. Uit de gegevens van het CPB blijkt dat er in de tweede helft van dit jaar geen verdere stijging, maar eerder een stabilisatie van het werkloosheidsniveau wordt verwacht, wat samenhangt met de reeds genoemde verwachtingen betreffende het investeringsverloop en voorts een mogelijk herstel van de wereldhandel.

Ondanks deze laatste lichtpuntjes is het beeld voor de komende jaren bepaald niet opwekkend. De structurele onevenwichtigheden zullen nog geruime tijd blijven doorzielen en daarmee het beeld voor de naaste toekomst bepalen. Hoewel verwacht wordt dat de investeringen van het bedrijfsleven zich na 1972 enigszins zullen herstellen, zal de trend toch beneden die van de jaren zestig liggen. De economische groei zal daardoor worden aangetast. Naast de geringere kapitaalvorming speelt hierbij de beperkte groei van het arbeidsaanbod een rol. Het resultaat is dat het kabinet het nog moeilijk zal krijgen in

de komende jaren. Als gevolg van de geringere groei en de lagere progressiefactor is de budgetruimte voorlopig op 5% geraamd in plaats van op 6%. Dit beperkt de ruimte voor materiële verbeteringen in het overheidspakket. Het gekrakeel van de onbevredigde pressiegroepen zal dus wel toenemen in de komende jaren.

Eén pressiegroep zal echter enigszins tevreden worden gesteld. Het CPB gaat er in deze middellange termijnraming van uit dat getracht zal worden de vervuiling van water, lucht en grond binnen 10 jaar tot een aanvaardbaar niveau (wat is dat?) terug te brengen. Dat betekent dat in 1975 al jaarlijks f. 800 mln. zal worden uitgegeven voor additionele investeringen en lopende kosten ten behoeve van de milieubescherming. De kosten van de milieubescherming zullen overigens hun onvermijdelijke bijdrage leveren aan de prijsstijging, die nog steeds een belangrijk probleem zal blijven in de komende jaren. Uiteraard is hieraan de problematiek van de loonontwikkeling niet vreemd. De werkloosheid zal in de komende jaren, onder invloed van de bovengenoemde factoren, op een hoger niveau blijven dan we gewend zijn. Voor 1975 wordt een gemiddelde van 80.000 werklozen verwacht. De betalingsbalans zal

onder deze omstandigheden beneden de gestelde norm blijven.

Het CPB besluit zijn analyse met de opmerking dat de verdeling van de middelen over de publieke en de particuliere sector wel de nodige moeilijkheden zal opleveren in de komende jaren.

Een relatieve expansie van de publieke sector zal problemen opleveren in verband met de sterke tendens tot afwenteling van belastingverhogingen. Niet vermeld wordt dat de verdeling van de ruimte in de particuliere sector ook wel de nodige problemen zal opleveren. Het gevecht over de inkomensverdeling zal waarschijnlijk des te feller worden naarmate er minder te verdelen valt. Dit zal ongetwijfeld de winstmarges verder onder druk zetten met alle consequenties van dien.

Al met al geen aanlokkelijk perspectief. Wie de economische groei geen goed hart toedraagt, zal daar wellicht de schouders over ophalen. Wie echter de hoop koestert dat de huisvestingsproblematiek, de stadsvernieuwing, de onderwijsvernieuwing, het openbare vervoer e.d. krachtig ter hand zullen worden genomen in de komende jaren, zal eerder de wenkbrouwen fronsen.

P. Ressenaar

A. Vermeulen en C. Sanders: *A study in development*. University Press, Rotterdam, 1971, 326 blz., f. 37.

Het is niet eenvoudig een boek als dit te bespreken. De auteur, die het belangrijkste deel voor zijn rekening nam, A. Vermeulen, is overleden en de andere schrijver geeft in de introductie te kennen dat hij zelf een dergelijk boek anders zou hebben geschreven en een aantal meer recente ontwikkelingen erin zou hebben opgenomen. De titel, „A study in development”, is ruim genoeg om het nodige in het boek kwijt te kunnen. En dat gebeurt ook.

In het eerste deel staan de instituties centraal die een gunstig klimaat voor economische groei kunnen bevorderen. Achtereenvolgens worden hier behandeld de staat, de vakver-

eniging en de werkgeversorganisaties. Het veld is daarbij zeer ruim getrokken. De behandeling van deze instituties vindt steeds gescheiden plaats voor Europa, de Verenigde Staten, de communistische landen en de ontwikkelingslanden.

Het tweede deel bevat in feite een pleidooi voor paritaire structuren ter bevordering van de produktiviteit op nationaal, bedrijfstak- en ondernemingsniveau. Soms wordt zeer minutieus een blauwdruk gegeven hoe deze organen dienen te zijn samengesteld, van welke instrumenten en methoden men zich moet bedienen en hoe de financiën geregeld moeten zijn.

Hoewel de inhoudsopgave de indruk van systematiek geeft, volgen inventarisatie, analyse, beschouwing, beleidsadvisering en zelfs levenswijsheden elkaar in willekeurige volgorde op. Bovendien zijn de formuleringen over het algemeen weinig puntig.

Meer inhoudelijk willen wij de volgende kanttekeningen plaatsen:

1. Een wereldomvattende inventarisatie van het gehele gebied van sociaal-economisch beleid in 300 bladzijden kan niet anders dan op een aantal punten ontoelaatbare generalisaties en oppervlakkigheid tot gevolg hebben. Zo plegen Vermeulen en Sanders over „de ontwikkelingslanden” te spreken zonder nadere differentiaties. Een boek als *Industrialisatie en de mens* van Kerr, Dunlop, Harbison en Myers, dat eerder verscheen, is op dit punt veel genuan-

ceerder en wekt niet de indruk dat de „development” in ontwikkelingslanden steeds langs dezelfde lijnen verloopt. De bespreking van de rol van de staat in ontwikkelingslanden in een tweetal bladzijden moge dienen als illustratie van een zekere mate van oppervlakkigheid. Het is jammer, dat de auteurs op een aantal punten niet tot een grotere diepgang zijn gekomen.

2. Gedeeltelijk met het vorige bezwaar samenhangend, vindt op sommige punten een te schematische behandeling van problemen plaats. Als voorbeeld kan hier dienen de vergelijking van de systemen van arbeidsverhoudingen van Engeland en Nederland, waarbij zonder meer wordt gesteld dat in Nederland een gecentraliseerd systeem functioneert en in Engeland een gedecentraliseerd. In

de jaren vijftig was dit het geval, in de jaren zestig echter is deze eenvoud verstoord, waardoor deze stellige uitspraak aan de sociaal-economische discussiestof is toegevoegd.

3. Uit datgene wat in de studie ontbreekt, blijkt eigenlijk dat dit werk al enigszins is verouderd. Zo komt de meer recente problematiek van actiegroepen en van andere meer losse verbanden, met hun invloed op de gevestigde sociaal-economische instituties, de interne coördinatie binnen de sociaal-economische instituties en de entree van de vakbeweging binnen de onderneming niet of nauwelijks aan de orde. Wel komen de op dit moment qua maatschappelijke belangstelling wat op hun retour zijnde „topics” en/of recentelijk geregelde problemen als de ondernemingsraad, de arbeidsdirecteur in de onderne-

'BLOEMENDAAL'

Prot. Christelijk Psych. Ziekenhuis
Den Haag - Loosduinen

Door het vertrek van de huidige functionaris ontstaat binnenkort de vacature van

HOOFD ECONOMISCHE EN ADMINISTRatieve DIENST

waarin wij zo spoedig mogelijk willen voorzien.

- Taak:**
- Bewaking en coördinatie van het financieel-economisch gebeuren binnen het ziekenhuis met een daarop afgestemd doelmatigheidsbeleid.
 - Deelnemen aan het management op financieel-economisch gebied m.b.t. de ontwikkeling van bouwplannen e.d. en de uitvoering daarvan.
 - Leiding geven aan de economische dienst.

- Gevraagd:**
- Bij voorkeur een opleiding op academisch niveau.
 - Praktische ervaring, het liefst verkregen in een ziekenhuis of soortgelijke instelling.
 - Goede contactuele eigenschappen.

- Geboden:**
- Een bezoldiging, gebaseerd op taakinhoud, leeftijd, opleiding en ervaring.
 - Goede secundaire arbeidsvoorwaarden.

Toelichting: Binnen ons ziekenhuis (735 bedden - 500 personeelsleden) dienen in de eerstvolgende jaren belangrijke plannen tot ontwikkeling en uitvoering te worden gebracht, waarbij van de betrokken functionaris een wezenlijke inbreng wordt verwacht.

Zij, die voor bovenstaande functie in aanmerking wensen te komen, nodigen wij uit hun sollicitatie te sturen aan de geneesheer-directeur van ons ziekenhuis, Monsterseweg 93, Den Haag - Loosduinen (telefoon: 070 - 68 72 70).

mingen en de uitbreiding van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties op bedrijfstakniveau aan de orde.

4. Tenslotte, om niet helemaal in mineur te besluiten, is het duidelijk dat de samenstellers steunen op een langdurige praktische participatie op sociaal-economisch terrein, waardoor een geweldig pakket ervaringskennis is verkregen. Bovendien zal men moeilijk elders een zo uitvoerige behandeling van werkgeversorganisaties tegenkomen.

W. van Voorden

Dr. N. Tiemstra: Theorie en praktijk van de industriële vestigingsplaatskeuze in een perifeer gebied. Stenfert Kroese NV, Leiden, 1971, 39 blz. f. 4,50.

Rede uitgesproken bij de officiële

aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de bedrijfseconomie aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg op 23 september 1971. In deze rede worden enkele theoretische analyses over de industriële vestigingsplaatskeuze besproken, terwijl de praktijk ervan is toegespitst op de ervaring die de auteur in Noord-Nederland opdeed.

G. van Santen: Gevolgen van uitbreiding van de EEG voor de West-europese Visserij. Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1971, 113 blz., f. 7,50.

Deze publikatie geeft de resultaten van een onderzoek naar de gevolgen voor de Nederlandse visserij en vishandel van de uitbreiding van de Europese Gemeenschappen met Groot-Brittannië, Ierland, Noorwe-

gen en Denemarken en van de eventuele associatie met Zweden en IJsland.

Drs. L. B. van der Giessen: De melkveehouderij in Engeland en Wales. Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1971, 52 blz. f. 4,50.

In verband met de toekomstige toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EG is het van belang een inzicht te hebben in de concurrentiepositie van de Britse melkveehouderij. In deze publikatie wordt daartoe een analyse gegeven van de productieomstandigheden en van de ontwikkelingen, die zich de laatste jaren met betrekking tot de bedrijfsvoering hebben voorgedaan, in het voor de melkveehouderij belangrijkste deel van het Verenigd Koninkrijk, namelijk Engeland en Wales.

DE NEDERLANDSE BOND VAN TIMMERFABRIKANTEN

een werkgeversorganisatie in de houtindustrie met een omzet van meer dan f300.000.000 en bureauhoudend te Amsterdam vraagt een

ECONOOM OF JURIST

Gevraagde funktionaris zal voorlopig als naaste medewerker en in de toekomst als opvolger van de algemeen secretaris worden aangesteld. Hij zal zich met interesse en enthousiasme moeten inzetten voor de behartiging van de belangen van de circa 350 leden van de bond. Belangstelling voor de structurele problemen kan een aanbeveling zijn. Het is duidelijk dat een brede maatschappelijke ervaring en goede contactkwaliteiten hier vereist zijn. Leeftijd bij voorkeur beneden 40 jaar.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven vergezeld van een recente pasfoto voor 6 maart a.s. te richten aan de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer E.S.B. 52896.

SOCIOGRAFISCH BUREAU AGGLOMERATIE ARNHEM

Het Sociografisch Bureau van de Agglomeratie Arnhem, dat ongeveer 25 medewerkers telt, verstrekt planologische en andere adviezen aan de agglomeratie als geheel en aan de dertien deelnemende gemeenten afzonderlijk. Het aantal opdrachten en de diversiteit van de werkzaamheden zijn de afgelopen jaren dermate toegenomen, dat het bureau uitbreiding van zijn onderzoeksteam zoekt met een

ECONOOM/ECONOMETRIST

Van deze medewerker wordt verwacht dat hij bereid en in staat is in teamverband met vertegenwoordigers van andere disciplines samen te werken. Zijn aandeel in het onderzoek zal er mede toe moeten bijdragen dat de inbreng van het bureau bij de verschillende projecten zich zal kunnen verdiepen, in het bijzonder door aan systeemanalyse en aan de financiële en economische aspecten van de regionale planologie meer aandacht te besteden.

De gedachten gaan uit naar een medewerker met een economische opleiding, die bekend is met of belangstelling heeft voor ruimtelijke ordening.

De gebruikelijke arbeidsvoorwaarden van de overheid zijn van toepassing; het salaris kan in onderling overleg worden vastgesteld.

Belangstellenden worden uitgenodigd zich in verbinding te stellen met het Hoofd van het Sociografisch Bureau van de Agglomeratie Arnhem, Dalweg 25a te Arnhem, telefoon (085) 45 60 55.

MEDEWERKER BELEGGINGSVOORLICHTING

Door onze afdeling Beleggingsvoorlichting worden adviezen verstrekt aan onze relaties.

In deze interessante, niet te grote afdeling wordt in teamverband gewerkt in nauwe samenwerking met onze researchafdeling.

Van onze nieuwe medewerker verwachten wij dat hij na een ruime inwerkperiode in staat is zelfstandig beleggingsadviezen samen te stellen en een goed contact weet te onderhouden, zowel schriftelijk als mondeling, met onze relaties. Een middelbare- of daarmee vergelijkbare opleiding zien wij als minimum, enige effectenkennis als zeer gewenst. Als leeftijdsgrens denken wij aan 35 jaar.

Uw sollicitatie kunt U schriftelijk richten aan onze afdeling Personeelzaken, waar Uw brief vertrouwelijk zal worden behandeld.

KAS-ASSOCIATIE N.V.
Spuistraat 172 Amsterdam-C.

HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT TE ROTTERDAM

heeft in de laatste jaren zijn onderzoeksterrein uitgebreid met wat kan worden omschreven als „industriële vestigingspatronen“. Dit onderzoek richt zich zowel op factoren welke de vestiging van specifieke industrieën bepalen, als op de ruimtelijke en regionaal-economische implicaties van deze vestigingen. De sectie binnen het Instituut, die zich met deze materie bezighoudt, heeft behoefte aan uitbreiding met een jonge academisch gevormde

E C O N O M I S T

met enige onderzoekervaring. Aangezien de sectie haar werkterrein ook in het buitenland heeft liggen, wordt van sollicitanten verwacht, dat zij één of meer moderne talen beheersen.

Het aanvangssalaris ligt tussen f. 1.923,— en f. 2.515,— per maand; de secundaire arbeidsvoorwaarden zijn goed.

Belangstellenden voor deze vacature kunnen nadere inlichtingen verkrijgen bij drs. W. T. M. Molle, telef. (010) 14 55 11, toestel 3764 en/of hun curriculum vitae toezenden aan drs. P. J. Montagne, Stichting Het Nederlands Economisch Instituut, Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016.